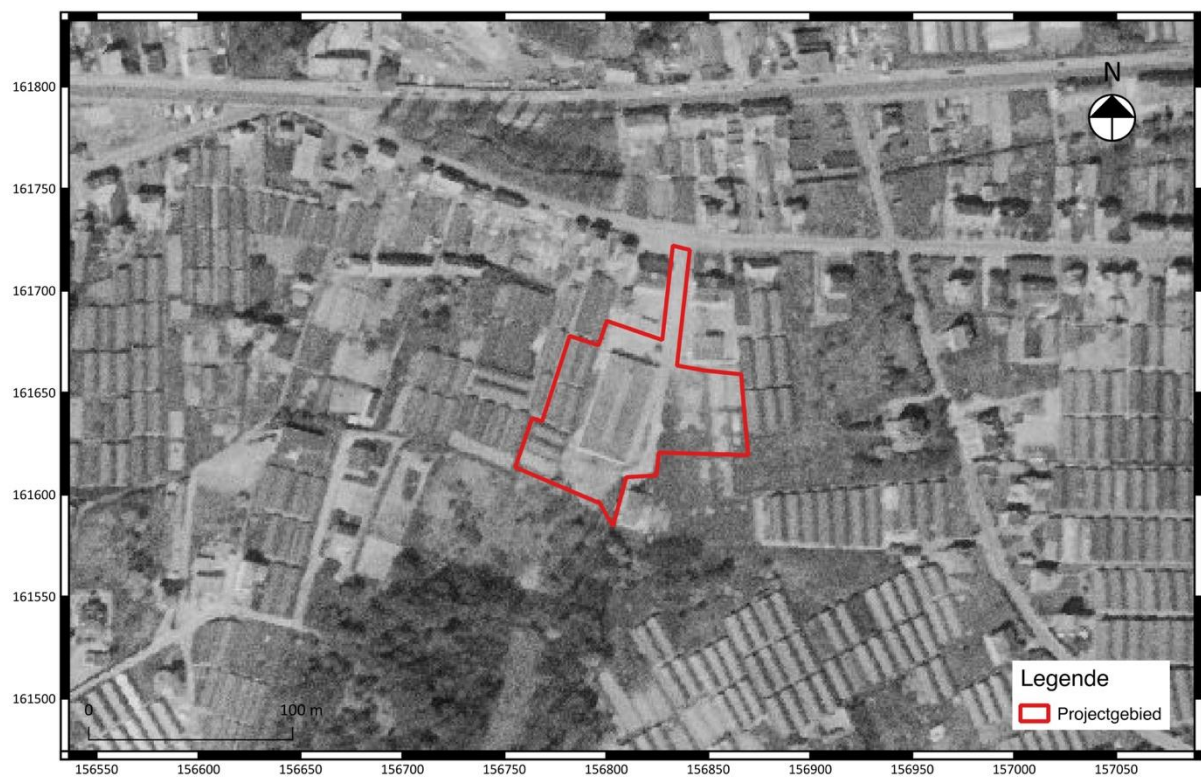

Archeologienota: De verkaveling ter hoogte van de Kasteelstraat te Hoeilaart

Maarten Smeets
Stephanie Cousin

Tienen, 2018
Studiebureau Archeologie bvba

Archeologienota: De verkaveling ter hoogte van de Kasteelstraat te Hoeilaart

**Maarten Smeets
Stephanie Cousin**

**Tienen, 2018
Studiebureau Archeologie bvba**

Colofon

Archeologienota: De verkaveling ter hoogte van de Kasteelstraat te Hoeilaart

Initiatiefnemer:	Verelst Woningbouw en Renovatie
Projectleiding:	Maarten Smeets
Erkend archeoloog:	Maarten Smeets
Auteur(s):	Stephanie Cousin
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

Studiebureau Archeologie bvba
Bietenweg 20
3300 Tienen
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2018, Studiebureau Archeologie bvba

Inhoudstafel

Inhoudstafel	p. 1
Hoofdstuk 1 Bureauonderzoek	p. 2
1.1 Beschrijvend gedeelte	p. 2
1.1.1 Administratieve gegevens	p. 5
1.1.2 Archeologische voorkennis	p. 5
1.1.3 Onderzoeksopdracht	p. 5
Vraagstelling	p. 5
Randvoorwaarden	p. 6
1.1.4 Beschrijving geplande werken	p. 6
<i>Huidige situatie</i>	p. 6
<i>Geplande werken</i>	p. 7
1.1.5 Werkwijze en motivatie bronselectie	p. 9
1.2 Assessmentrapport	p. 10
1.2.1 Landschappelijke ligging van het projectgebied	p. 10
1.2.2 Historische beschrijving van het projectgebied	p. 15
1.2.3 Archeologisch kader van het projectgebied	p. 28
1.2.4 Archeologische verwachting (datering en interpretatie)	p. 32
1.2.5 Synthese en beantwoording onderzoeksvragen	p. 32
Hoofdstuk 2 Programma van maatregelen	p. 34
2.1 Administratieve gegevens	p. 34
2.2 Gemotiveerd advies	p. 35
2.3 Programma van maatregelen voor uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem	p. 36
2.3.1 Aanleiding van het vooronderzoek	p. 36
2.3.2 Resultaten van het bureauonderzoek	p. 36
2.3.3 Vraagstelling en onderzoeksdoelen	p. 37
2.3.4 Onderzoeksmethode en – strategie	p. 38
2.3.5 Onderzoekstechnieken	p. 40
2.3.6 Voorziene afwijkingen van de Code Goede Praktijk	p. 42
2.3.7 Timing veldwerk	p. 42
Bibliografie	p. 43

Hoofdstuk 1 Bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

1.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2018G179

Aanleiding: De opgemaakte archeologienota kadert in een geplande omgevingsvergunning voor de verkaveling van gronden met een oppervlakte van ca. 6585 m². Daarmee valt de vergunningsaanvraag binnen de aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de bodemingreep 1000 m² of meer bedraagt (Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 en de Code van Goede Praktijk).

Erkend archeoloog: Maarten Smeets OE/ERK/Archeoloog/2015/00003
Studiebureau Archeologie bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00002

Locatie: Hoeilaart, Kasteelstraat (fig. 1.1 en 1.2)
Bounding box: punt 1: x= 156755, y= 161584
punt 2: x= 156870, y= 161722

Afd. 6, Sectie C, nrs. 869N2, 861A2, 859A2, 859X2(deel)

Oppervlakte
projectgebied: ca. 6585 m²

Relevante termen¹: Bureauonderzoek, leemstreek, serres

Bebouwde zones: (fig. 1.4)

¹ Thesaurus: <https://inventaris.onroerendergoed.be/thesaurus>

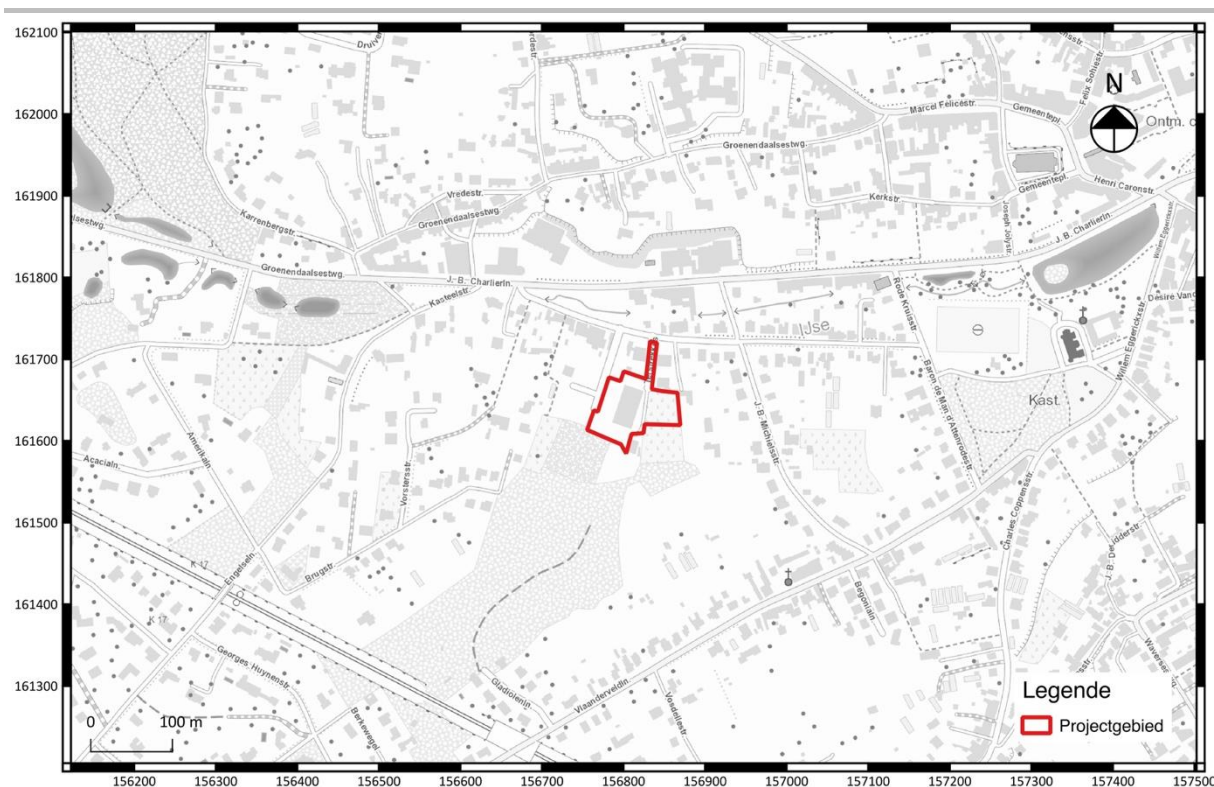

Fig. 1.1: Uittreksel van de topografische kaart met situering van het projectgebied (©Databank Ondergrond Vlaanderen).

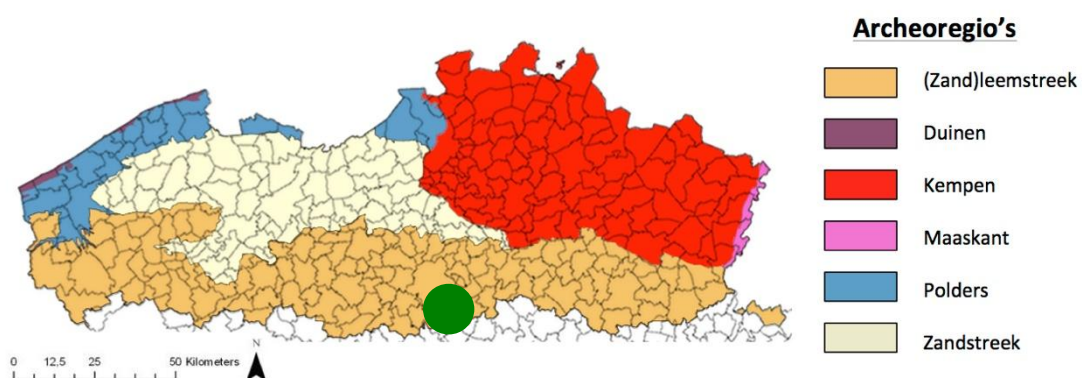

Fig. 1.2: Situering van het projectgebied binnen de verschillende Vlaamse archeoregio's².

² <https://onderzoeksbalans.onroerendergoed.be/onderzoeksbalans/archeologie>

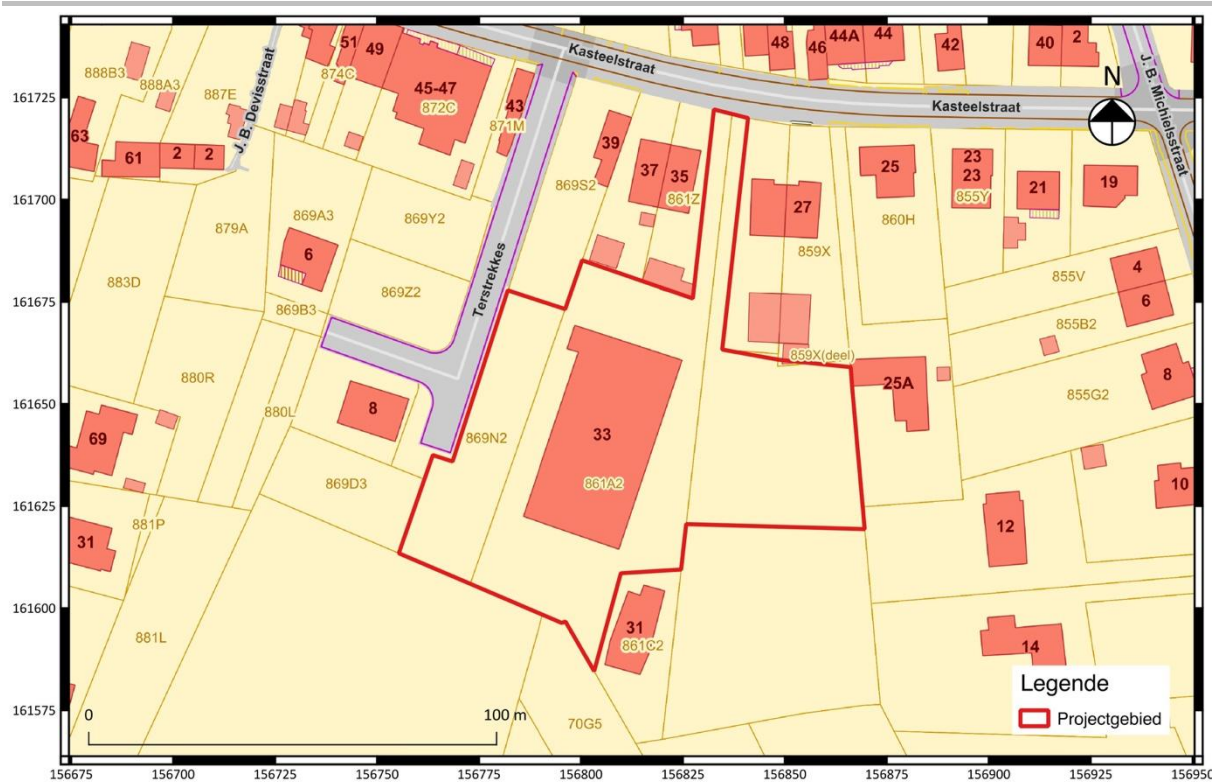

Fig. 1.3: Uittreksel van het kadasterplan met situering van het projectgebied (©CADGIS).

Fig. 1.4: Bebouwingskaart, geprojecteerd op de luchtfoto uit 2017 met aanduiding van het projectgebied (Bron: www.dov.vlaanderen.be).

1.1.2 Archeologische voorkennis

Niet van toepassing

1.1.3 Onderzoeksopdracht

Het archeologisch vooronderzoek beoogt vast te stellen of er een archeologische site aanwezig is op een terrein, wat de karakteristieken en de bewaringstoestand van deze site zijn, wat haar relatie is met het landschap, welke waarde ze heeft, en hoe ermee moet omgegaan worden in het kader van bodemingrepen.

De Code Goede Praktijk draagt een aantal mogelijke onderzoeksfasen aan, opgedeeld in prospectie zonder ingreep in de bodem³ (te weten de bureaustudie, landschappelijk bodemonderzoek, geofysisch onderzoek en veldkartering) en prospectie met ingreep in de bodem⁴ (het verkennend archeologisch booronderzoek, waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten en proefputten in functie van steentijd artefactensites). Na voltooiing van elke fase in het vooronderzoek wordt afgewogen of verder vooronderzoek noodzakelijk is en wat de aard van dat vooronderzoek is. Na iedere fase in het vooronderzoek volgt verder vooronderzoek, zonder ingreep in de bodem of met ingreep in de bodem, indien op basis van de reeds uitgevoerde fase(s) van het vooronderzoek onvoldoende informatie gegenereerd is om:

- de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende te staven.
- een gemotiveerde uitspraak te doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen.
- een plan van aanpak voor een archeologische opgraving op te maken.
- een plan van aanpak voor een behoud *in situ* op te maken.

De keuze van de methode voor verder vooronderzoek wordt gebaseerd op de volgende vier criteria, aangezien het doel van een archeologisch vooronderzoek immers is om met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bovenstaande informatie te kunnen leveren:

- Is het *mogelijk* deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het *nuttig* deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het overdreven *schadelijk* voor het bodemarchief deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het *noodzakelijk* deze methode toe te passen op dit terrein (kosten-batenanalyse)?

Vraagstelling:

- *Kan de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende gestaafd worden?*
- *Zijn er archeologisch relevante sites aanwezig?*
- *Wat is het wetenschappelijk potentieel van de aanwezige sites?*
- *Moeten er bijkomende maatregelen genomen omwille van eventuele aanwezige sites?*
- *Maak een plan van aanpak op voor een eventueel vervolgonderzoek.*
- *Kunnen maatregelen voorgesteld worden voor een eventueel behoud in situ van een aanwezige archeologische site? Hoe kunnen deze maatregelen afgedwongen en gecontroleerd worden?*

³ Zie de Code van Goede Praktijk versie 2.0 hoofdstuk 7 paragraaf 7.1 t/m 7.5.

⁴ Zie de Code van Goede Praktijk versie 2.0 hoofdstuk 8 paragraaf 8.1 t/m 8.7.

Randvoorwaarden:

Niet van toepassing.

1.1.4 Beschrijving geplande werken

Huidige situatie

Het projectgebied is op dit moment grotendeels bebouwd (fig. 1.5 en fig. 1.6). Centraal op het terrein situeert zich een loods omringd met bomen en een verharde zone. De noordelijke zone bestaat uit een wegnis die doorloopt naar de loods en de zuidelijk gelegen woning. De oostelijke zone bestaat uit braakliggend land.

Het is momenteel niet bekend hoe diep de fundering van de huidige loods reikt. Het gebouw is niet onderkelderd. De loods wordt gesloopt en de bomen worden gerooid na het verkrijgen van de vergunning.

Fig. 1.5: Een luchtopname 2017 geeft de huidige situatie weer.

Fig. 1.6: Overzichtsfoto met zicht op de afgraving ten oosten van het weiland (links) en het niveauverschil tussen de loods en het oostelijke weilandje (rechts).

Geplande werken

Deze archeologienota kadert binnen een geplande aanvraag voor een verkavelingsvergunning voor de bouw van 10 loten met open en halfopen bebouwing en een nieuw aan te leggen wegnis met aansluiting op het bestaande wegennetwerk, namelijk de Kasteelstraat (Afd. 6, Sectie C, nrs. 869N2, 861A2, 859A2, 859X2 (deel), fig. 1.7). Het gebied beslaat een totale oppervlakte van ca. 6585 m².

De wegnis die op het terrein zal worden aangelegd zal de bodem verstoren tot een diepte van ongeveer 55-60 cm onder het huidige maaiveld. Voor de aanleg van de riolering zal de verstoring op sommige plaatsen tot 2 m onder het maaiveld reiken.

De toekomstige woningen worden vorstvrij gefundeerd en zullen niet onderkelderd worden. Elke woning beschikt over een voortuin en een achtertuin.

Voor een dergelijke verkaveling wordt in acht genomen dat het volledige bodemarchief binnen de grenzen van het projectgebied zwaar verstoord zal worden door toekomstige werken.

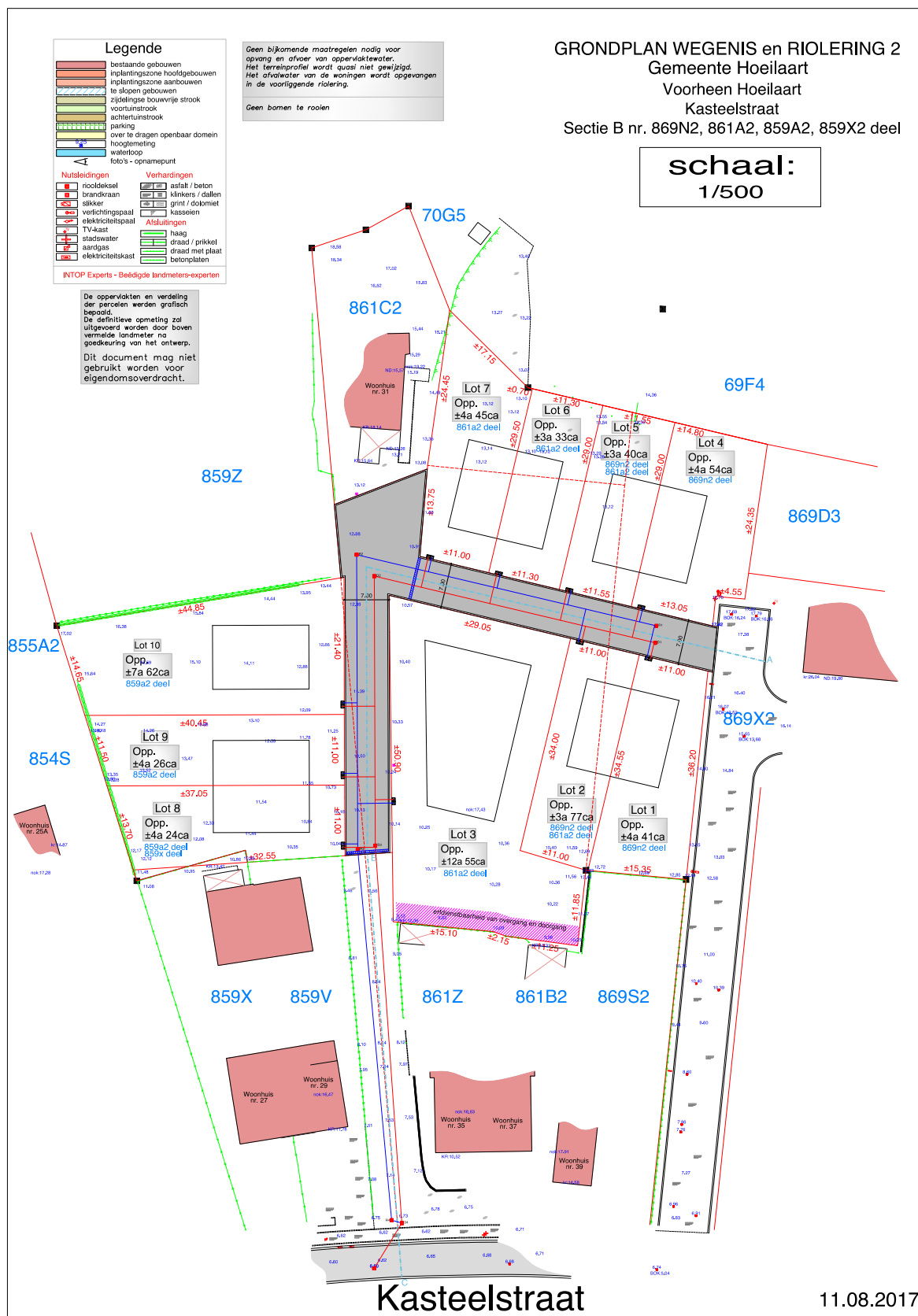

Fig. 1.7: Ontwerpplan woningen (bron: Intop Experts bvba).

1.1.5 Werkwijze en motivatie bronselectie

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online onderzocht via www.dov.vlaanderen.be. Op basis van de onderzochte kaarten werd gepoogd een duidelijk beeld te verkrijgen van de landschappelijke en bodemkundige ligging van het projectgebied (conform de Code van Goede Praktijk art. 12.5.2.1 en art. 12.5.2.2). Hiervoor werd gebruik gemaakt van volgende kaarten:

- Bodemkaart
- Tertiair Geologische kaart
- Quartair Geologische kaart
- Digitaal Hoogtemodel (DHM II)

De geomorfologische kaart kon niet worden geraadpleegd omdat deze niet beschikbaar is voor het projectgebied.

Van het tot nog toe uitgevoerde historisch en heemkundig onderzoek is een stand van zaken opgemaakt met betrekking tot het onderzoeksgebied op basis van de beschikbare publicaties. Het historisch kaartmateriaal en luchtfoto's is gegeorefereerd geraadpleegd via het geoportaal van het agentschap Onroerend Erfgoed en bijkomend kaartmateriaal werd opgezocht via www.cartesius.be. Het gebruikte kaartmateriaal werd geselecteerd op basis van de nauwkeurigheid en de aanwezige geschiedkundige gegevens (conform de Code van Goede Praktijk art. 12.5.1.2). Volgende kaartmateriaal en luchtfoto's werden geraadpleegd:

- Historische kaarten van Hoeilaart (1761-1763 en 1777)
- Ferrariskaart (1770-1777)
- Atlas der Buurtwegen (ca. 1840)
- Vandermaelenkaart (1846-1852)
- Popp-kaart (1842-1879)
- Luchtfoto's (1971, 1979-1990, 2000-2003, 2005-2007, 2008-2011, 2012, 2014)
- Topografische kaarten (1865, 1882, 1887, 1891, 1924, 1947, 1969)

Het belangrijkste beschikbare historische kaartmateriaal werd geraadpleegd om de geschiedenis van het grondgebruik gedurende de laatste eeuwen zo goed mogelijk na te gaan. Deze informatie kan een impact hebben op de kwaliteit van het eventueel aanwezige bodemarchief en de bewaring ervan. Bijkomend archiefonderzoek is niet uitgevoerd omdat uit de analyse van het historisch kaartmateriaal geen grondgebruik naar voren komt dat dit noodzakelijk maakt. Een grondige studie van de beschikbare archivalische bronnen kan wel bijkomende informatie aandragen voor de middeleeuwse geschiedenis van het onderzoeksgebied, maar een dergelijk onderzoek is van een dusdanige omvang dat dit niet past binnen een archeologienota.

1.2 Assessmentrapport

1.2.1 Landschappelijke ligging van het projectgebied

Hoeilaart behoort tot de Druivenstreek, een regio in de provincie Vlaams-Brabant ten zuidoosten van Brussel waarvan de naam verwijst naar de druiventeelt in deze streek. Het projectgebied situeert zich ten zuidoosten van het dorpscentrum Hoeilaart (fig. 1.1). Het projectgebied wordt in het noorden begrensd door de Kasteelstraat, in het westen door Terstrekkes en in het oosten en het zuiden door bebouwde kavels en bos.

Hydrografisch gezien behoort het gebied tot het Dijlebekken. De meest nabijgelegen waterloop van het projectgebied is de smalle IJse op ca. 34 m ten noorden van het projectgebied (fig. 1.8). De IJse stroomt van oost naar west door de gemeente Hoeilaart en is een kleine bijrivier van de Dijle.

Het projectgebied situeert zich - net als de woonkern van Hoeilaart- tussen een noordelijke heuvel en een zuidelijke heuvel in het dal van de IJse (fig.1.8). Op het DHM is een hellend reliëf waar te nemen dat verloopt van ca. 71,7 m TAW in het noorden tot ca. 82,7 m TAW in zuidwesten (fig. 1.8), maar als meer in detail wordt ingezoomd (fig. 1.9 en fig. 1.10) blijkt het projectgebied ter hoogte van de loods sterk afgegraven te zijn (ca. 75 m TAW t.o.v. 78 m TAW in de directe omgeving), vermoedelijk om het terrein te nivelleren (serrebouw en huidige loods). Ook onmiddellijk ten Z-ZW van het projectgebied is een duidelijke rechthoekige uitgraving in het natuurlijke reliëf waarneembaar. Het oorspronkelijke reliëf, zoals wel nog waar te nemen op oude topografische kaarten (fig. 1.21-1.26), is hierdoor niet of marginaal bewaard binnen het projectgebied en eventuele archeologische waarden zijn dus reeds afgegraven (en niet meer aanwezig). Dit is ook waar te nemen op het terrein (fig. 1.6).

De geologische ondergrond van het projectgebied bestaat volgens de tertiairgeologische kaart (fig. 1.11) uit sedimenten van de Formatie van Brussel. De Formatie van Brussel is opgebouwd uit ondiep mariene zandige sedimenten, hoofdzakelijk afgezet in een diepe geravineerde getijdengeul. De formatie komt vooral voor in Brabant en in het noorden van de provincies Namen en Henegouwen maar ze wordt ook aangetroffen als een continu pakket in de ondergrond van de provincie Antwerpen. De dikte bedraagt gemiddeld 20 tot 40 m, maar uitzonderlijk kan dat oplopen tot 70m (in het centrum van de getijdengeul). De Formatie van Brussel werd afgezet tijdens Lutetiaan (47,8-41,3 Ma) en bestaat uit een afwisseling van kalkrijke lagen. De sedimenten werden afgezet bij het begin van een grote transgressie aan de zuidrand van het Eocene Noordzeebekken.⁵

De Tertiaire afzettingen zijn afgedekt met quartaire niveo-eolische leemafzettingen tijdens het Weichseliaan (0,116-0,0117 Ma). Dit leem werd plaatselijk geërodeerd zodat de tertiaire lagen op geringe diepte of aan het oppervlak voorkomen (ca. 10,3 m diep ter hoogte van het projectgebied). De valleien en de depressies zijn opgevuld met materiaal afkomstig van de leemplateaus en afgezet tijdens het Holoceen (v.a. 11 560 BP).⁶

Hieronder staan de verdere voor het projectgebied beschikbare gegevens opgesomd volgens www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be.

⁵ Borremans, 2015: 139-141.

⁶ Baeyens, 1959.

- Volgens de **tertiar geologische kaart** (www.dov.vlaanderen.be) (fig. 1.11) wordt de Formatie van Brussel gekenmerkt door bleekgrijs fijn zand, kalkhoudend, is soms fossielhoudend, kiezel- en kalkzandsteenbanken.
- Het projectgebied is volgens de **quartair geologische kaart** (www.dov.vlaanderen.be) (fig. 1.12) gelegen in een zone met een opeenvolging van fluviatiele en eolische afzettingen. Fluviatiele afzettingen uit het Weichseliaan (0,116-0,0117 Ma) worden gevolgd door loess-afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan, mogelijk Vroeg-Holoceen (v.a. 11 560 BP) en/of hellingsafzettingen van het Quartair. Daarboven bevinden zich fluviatiele afzettingen (organochemisch en perimarien inclus), afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (14 650-11 560 BP). Mogelijk bestaat de ondergrond van de zuidelijke helft van het projectgebied enkel uit loess-afzettingen van het Weichseliaan en/of hellingsafzettingen van het Quartair.
- Volgens de **bodemkaart** (www.dov.be) (fig. 1.13) bevindt het projectgebied zich in een zone met Aba1(b)-, Abp-en OB-gronden. Aba1(b)-gronden zijn droge leemgronden met textuur B horizont ontwikkeld in een Pleistoceen loessdek. Abp-gronden zijn gronden zonder profielontwikkeling die voornamelijk voorkomen in colluviale droge leemdepressies, bestaande uit leemmateriaal geërodeerd van de hoger liggende plateaugronden. OB-bodems zijn bodems zijn niet-gekarteerde bodems in sterk bebouwde zones met een hoge mate van antropogene invloed.⁷

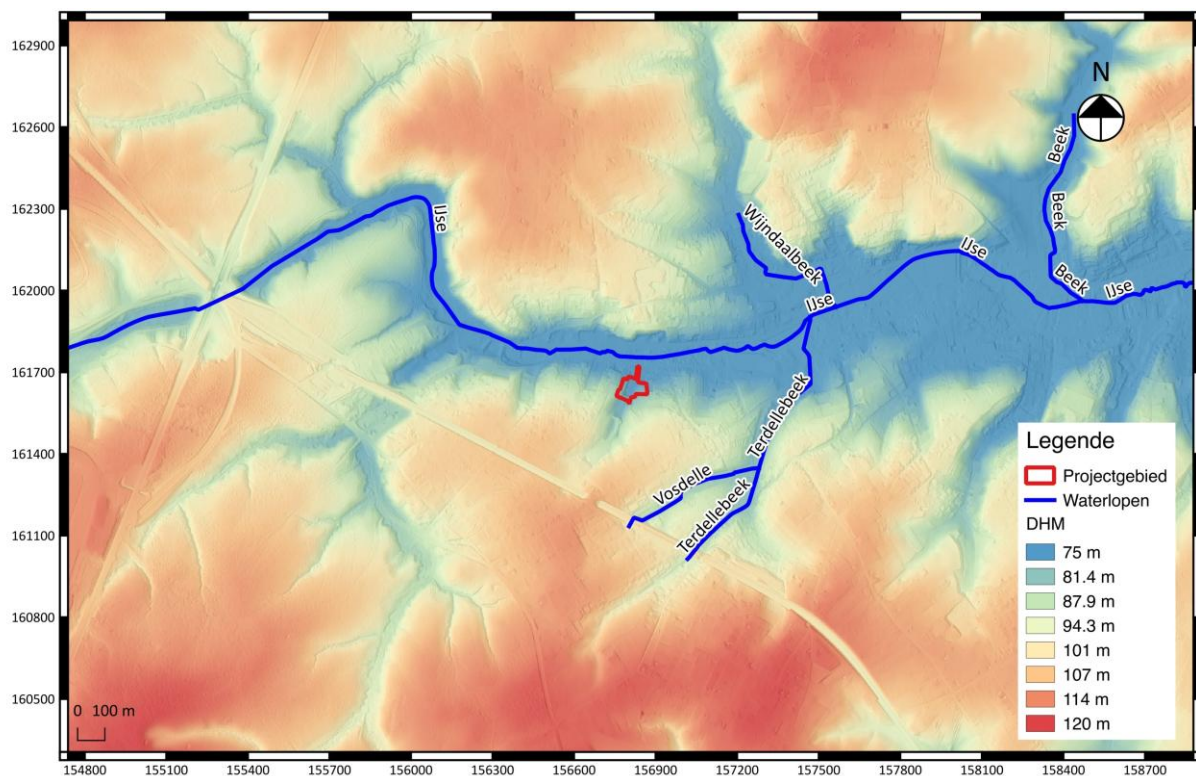
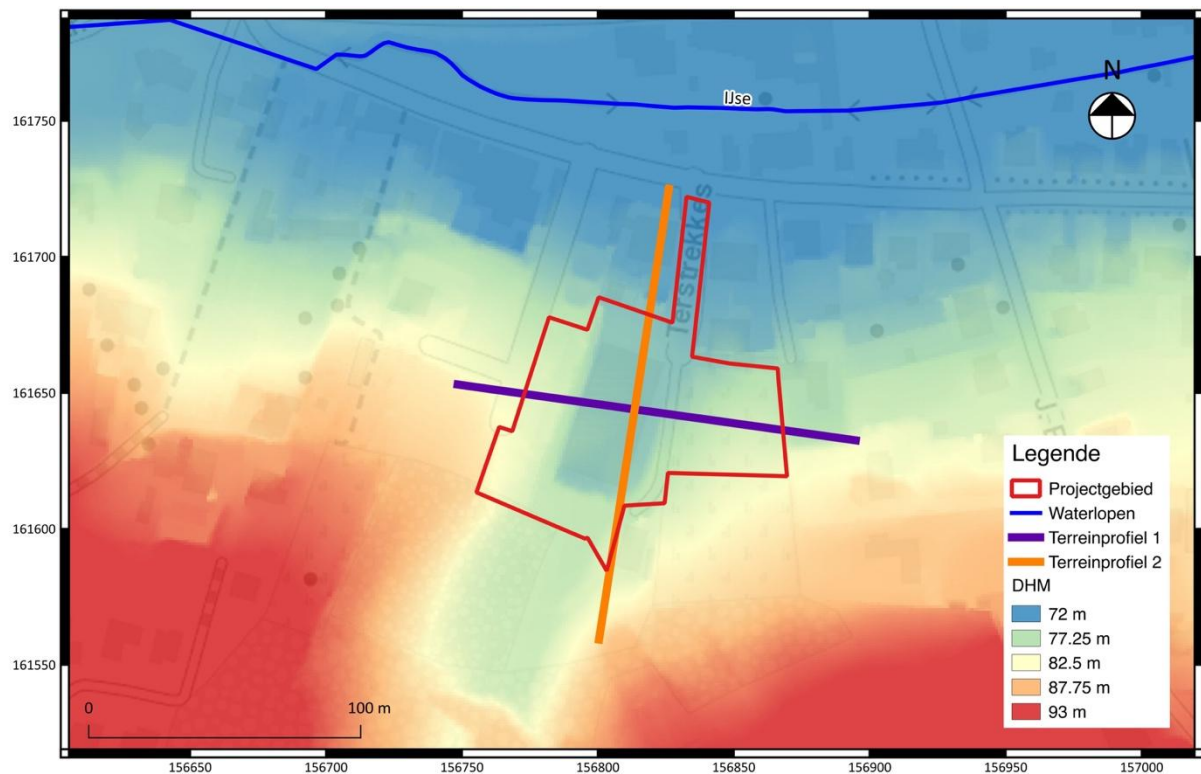

Fig. 1.8: Uittreksel uit het DHM (DHM II) met aanduiding van het projectgebied (Bron: Geopunt Vlaanderen).

⁷ Van Ranst en Sys, 2000.

1.9: Detail uit het DHMII met aanduiding van het projectgebied (Bron: Geopunt Vlaanderen).

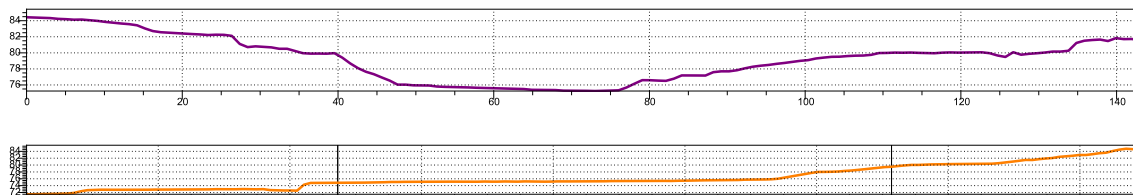

Fig. 1.10: Terreinverloop ter hoogte van het projectgebied.

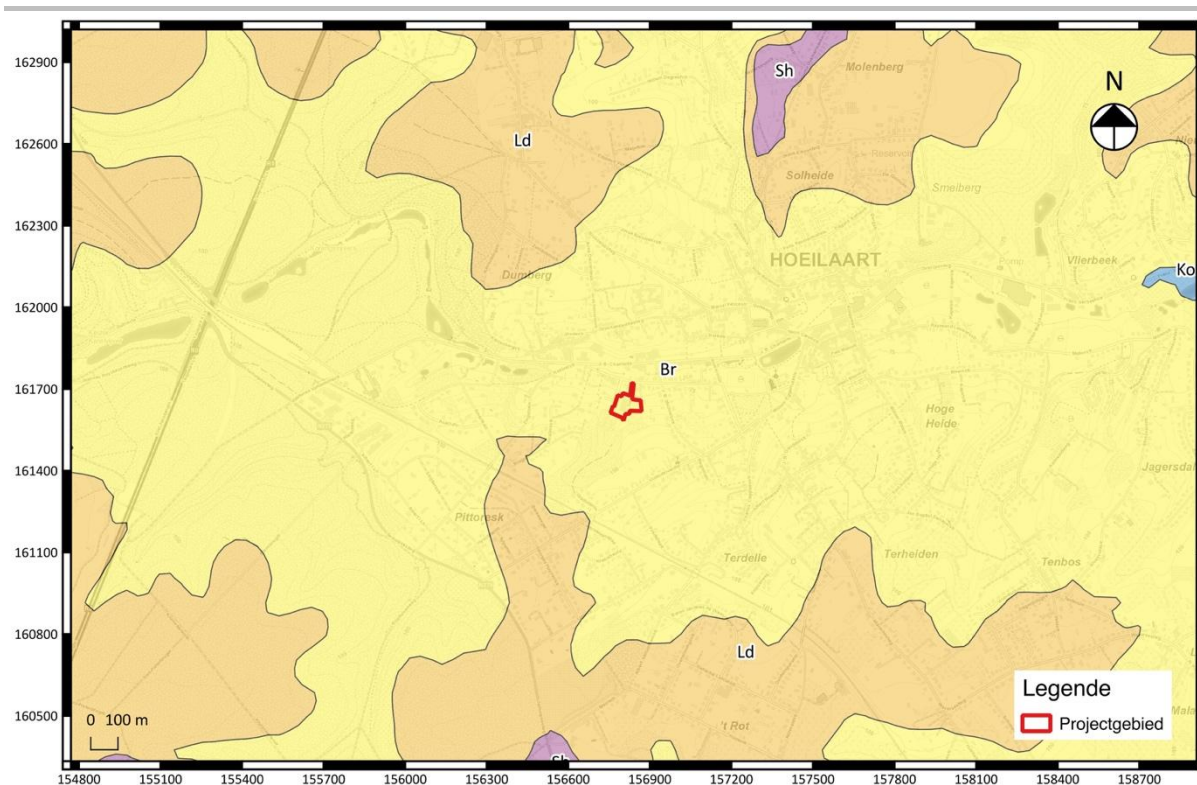

Fig. 1.11: Tertiair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied (Bron: DOV Vlaanderen).

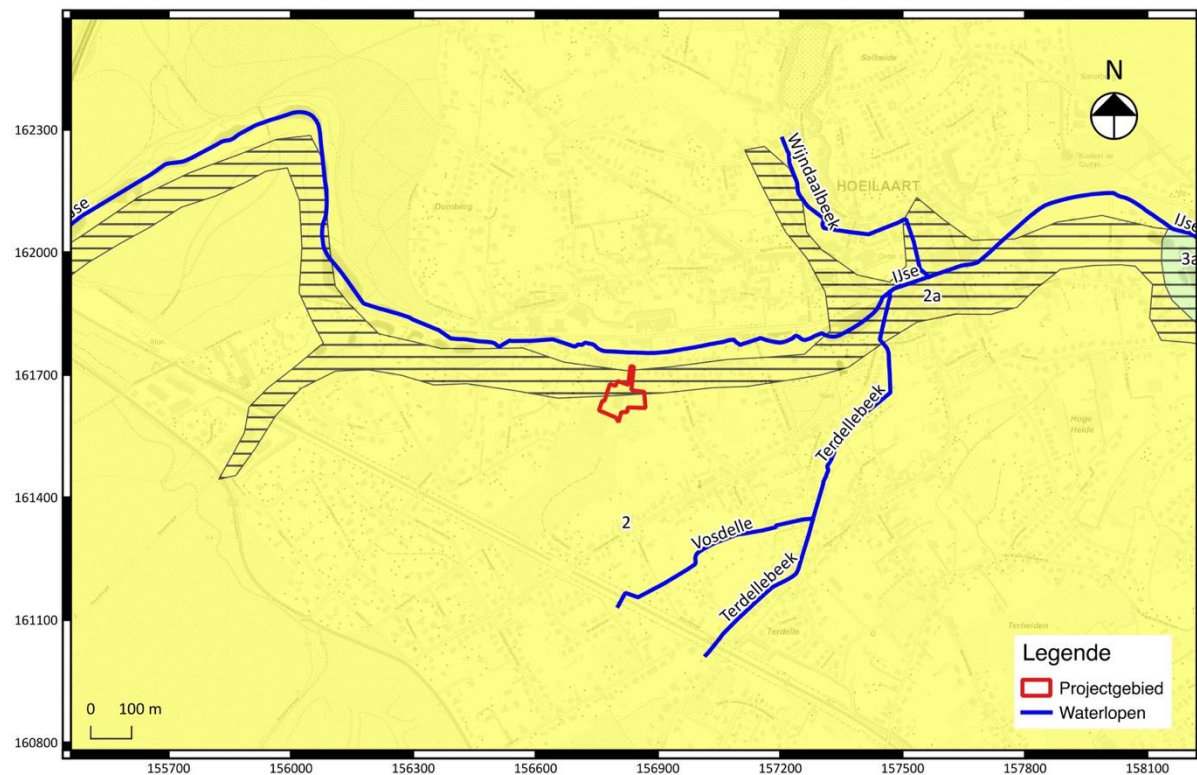

Fig. 1.12: Quartair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied (Bron: DOV Vlaanderen).

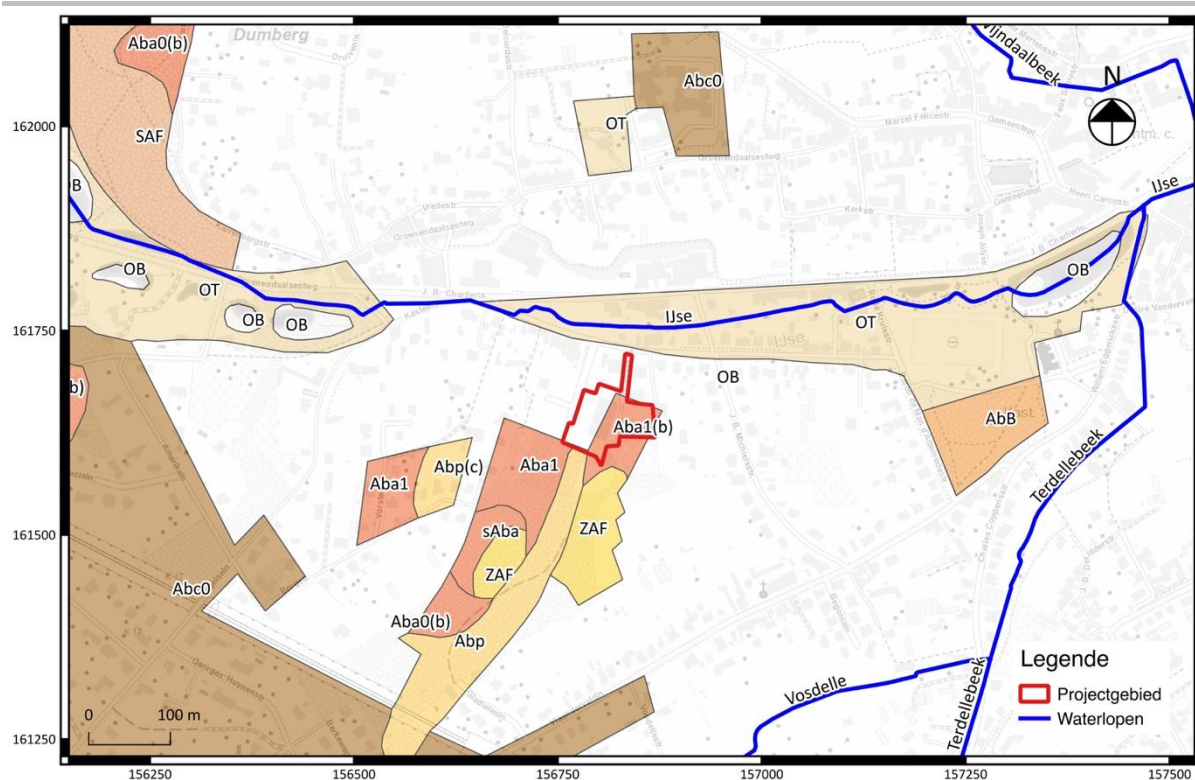

Fig. 1.13: Bodemkaart met aanduiding van het projectgebied (Bron: DOV Vlaanderen).

1.2.2 Historische beschrijving van het projectgebied⁸

Archeologische vondsten ter hoogte van de wijk Dumberg wijzen op bewoning in de regio van Hoeilaart sinds het mesolithicum. Daar werden onder andere schrabbers, pijlpunten en silexbijltjes gevonden. Een votiefsteen uit de 2de eeuw, aangetroffen in 1870 bij de afbraak van de oude Sint-Clemenskerk, getuigt van de menselijke aanwezigheid in de Romeinse Tijd.

De naam Hoeilaart zou afkomstig zijn van het Gallisch-Keltische *Ho-lar*, wat 'open plek in het bos' zou betekenen. Waarschijnlijk speelde de aanwezigheid van ijzererts een belangrijke rol bij de ontginning van dit gebied in de bronrijke IJse-vallei. Het dagzomende ijzererts vormde doorheen de geschiedenis een belangrijke bron van inkomsten. Het nabijgelegen Zoniënwood leverde het hout dat nodig was voor het smelten van dit ijzererts. Getuigen hiervan zijn de talrijke bewaarde smeltovens in het Zoniënwood, waarvan de oudsten dateren tot de Karolingische periode.

De geschiedenis van Hoeilaart werd in sterke mate bepaald door de zuidelijk gelegen heerlijkheid Ter Heyde en de noordelijke heerlijkheid Holaer of Hoeilaart. De heerlijkheid Holaer, oorspronkelijk eigendom van de hertog van Brabant, kwam in handen van de kasteleins van Brussel. In 1321 werd de heerlijkheid terug verkocht aan hertog Jan III. In 1383 werden de bestaande vrijheden erkend door hertogin Johanna, wat de ontginning van het Zoniënwood bevorderde. Hoeilaart had toen reeds een eigen schepenbank die hogere jurisdictie bezat. Verschillende hoeven, waaronder het nog bestaande Hof Ten Trappen, waren lenen van de hertogen.

Na het ancien régime werd de heerlijkheid Ter Heyde opgeslorpt door de gemeente Hoeilaart. Het oorspronkelijke grondgebied van Hoeilaart werd meer dan verdubbeld door de aanhechting van een deel van het Zoniënwood. Dit deel bestond uit het huidige Groenendaal, een klein dal waar sinds het begin van de 14de eeuw kluizenaars zouden hebben gewoond. In 1343 werd er een 'communauteit' opgericht die zes jaar later toetrad tot de orde van reguliere kanunniken van Sint-Augustinus. Sindsdien werd Groenendaal een priorij. De priorij bleef lange tijd een intellectueel centrum en werd bezocht door heel wat geestelijke en wereldlijke leiders. Ze verwierf verscheidene bezittingen en drukte zo haar stempel op de ontwikkeling van Hoeilaart. Door de eeuwen heen werden de gebouwen van de priorij meermaals vernield. Er kwam een definitief einde aan de priorij tijdens de Franse Revolutie, toen de gebouwen bijna volledig werden afgebroken met uitzondering van o.a. de onderbouw van de kerk en delen van de ommuring.

Voor de ontwikkeling van de tegenwoordig bekende druiventeelt werd de economie van Hoeilaart gestuwd door kleine akkerbouw- en veeteeltbedrijven. Het waren hoofdzakelijk kleinschalige familiebedrijven. Op het einde van de 18de en het begin van de 19de eeuw bloeide de Hoeilaartse economie. De vleesprijzen in hoofdstad Brussel piekten en de inwoners van Hoeilaart konden die markt voor meer dan 80% bevoorraden. Ook de handel in eieren, kippen, boter en groenten droeg hieraan bij. In deze context werd in 1847-1857 de spoorlijn Brussel-Namen dwars door Hoeilaart aangelegd.

Het heuvelachtige karakter, de vruchtbare leemgrond en de nabijheid van Brussel als afzetgebied vormden de voedingsbodem voor het ontstaan van de druiventeelt in serres sinds 1865. Dankzij de inspanningen van de familie Sohie betekende de ontwikkeling van de serreteelt het startsein voor een periode van welvaart voor de hele regio. Vele inwoners volgden hun voorbeeld en in korte tijd veranderde het landschap van Hoeilaart in een zee van glas. Grote percelen werden bebouwd met serres (fig. 1.14). In 1910 telde Hoeilaart 5176 serres. Op het hoogtepunt, op het einde van de jaren 1950, waren het er meer dan 13 000. Ongeveer een vijfde van het grondgebied (zonder Zoniënwood) werd ingepalmd door glas. De bijhorende woningen en villa's getuigen van de welstand van weleer. De belangrijkste van deze woningen zijn gelegen op hoger gelegen delen van het landschap of langs

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Hoeilaart* (online);
<http://www.heemkundehoeilaart.be/historiek/geschiedenis-van-hoeilaart/>

de oude invalswegen zoals de Vlaanderveldlaan, Brusselsesteenweg en de Waversesteenweg. Het belang van de druiventeelt en serrebouw nam pas af na 1958 door import van goedkope zuiderse druiven en in de jaren 1970 door de oliecrisis. De vrijgekomen gronden werden verkaveld en ingenomen door nieuwe woonwijken. Behalve de serrebouw werd het landschap van Hoeilaart tevens bepaald door de koninklijke renbaan (hippodroom van Groenendaal) te midden van het Zoniënwood. Voor de realisatie ervan werden vele hectaren bos gerooid, een zijspoor vanaf het station van Groenendaal aangelegd (tot 1985) en complexen met paardenstallen ingericht. Op initiatief van Leopold II werden in 1902 de Koningsvijvers aangelegd in de moerassige omgeving van de IJse ten noorden van het station van Groenendaal.

Fig. 1.14: Foto gemaakt vanuit de Kasteelstraat naar het 'Hof ten Doenberghe' omgeven door serres (Bron: Hoeilaart Weleer⁹).

Vandaag de dag is de bebouwing vrij homogeen verspreid en wordt voornamelijk gekarakteriseerd door de hoge concentratie aan serristenwoningen en/of –villa's. Ze vallen op door hun rijkere uitwerking en getuigen van een periode van welstand. Ondanks de ondergang van de druiventeelt sinds de jaren 1960 bleven er nog een aantal serres bewaard. Uitgestrekte percelen die voorheen werden ingenomen door grote serrecomplexen werden voornamelijk in het laatste kwart van de 20ste eeuw verkaveld en bebouwd zodat nieuwe woonwijken ontstonden.

Op basis van de beschikbare geraadpleegde historische kaarten kan het landgebruik binnen het projectgebied gedocumenteerd worden. Het onderzoeksgebied bevindt zich in een zone die in het verleden gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing (zie *infra*).

⁹ <http://hoeilaart.weleer.be/?n=2671>

Op een historische kaart uit 1761-1763 (fig. 1.15), de Budomontkaart uit 1777 (fig. 1.16) en de Ferrariskaart (1771-1778; fig. 1.17) staat het projectgebied afgebeeld ten zuiden van de IJse en een zone met weiland. Ter hoogte van de IJse situeren zich een drietal vijvers. Ten noorden en ten westen van het projectgebied situeren zich vrijstaande gebouwen met bijhorende moestuinen. Deze domeinen zijn afgebakend met heggen of bomen. Ten zuiden en binnen de grenzen van het projectgebied bevonden zich bossen (hoogstambomen) en percelen afgebakend met heggen of bomen. Ten oosten van het projectgebied situeerden zich akkers/velden. Er was geen bebouwing aanwezig binnen de grenzen van het projectgebied. Het projectgebied werd doorkruist door een met bomen omzoomde weg.

De Atlas der Buurtwegen (1841; fig. 1.18), de Vandermaelenkaart (1846-1854; fig. 1.19) en de Poppkaart (1842-1879; fig. 1.20) tonen eveneens een afwezigheid van bebouwing binnen de grenzen van het projectgebied. De weg ter hoogte van de huidige Kasteelstraat grensde sindsdien aan de noordelijke zone van het projectgebied. Dwars door het projectgebied lokaliseert zich een kleine weg die ook al op oudere kaarten zichtbaar is. In het noordoosten grenst het projectgebied aan kavels met open bebouwing (ter hoogte van de straatkant).

Een topografische kaart uit 1865 (fig. 1.21) toont een gelijkaardige situatie aan de oudere historische kaarten. Op een topografische kaart uit 1882 (fig. 1.22) lijkt een gebouwtje ten westen van de weg te staan. Topografische kaarten uit 1887 (fig. 1.23) en 1891 (fig. 1.24) tonen echter geen bebouwing (meer). De topografische kaarten uit 1924 (fig. 1.25) en 1947 (fig. 1.26) tonen aan dat in de regio rondom het projectgebied een toename van serrebouw plaatsvond. Bebouwing binnen de grenzen van het projectgebied is zichtbaar op een topografische kaart uit 1969 (fig. 1.27). Het betreft waarschijnlijk hetzelfde grote gebouw (loods) dat vandaag aanwezig is.

Een topografische kaart uit 1950-1971 (fig. 1.28) en een luchtopnames uit 1971 (fig. 1.29) tonen dat de bebouwing in de omgeving van het projectgebied is toegenomen in de loop van (tweede helft van) de 20ste eeuw. Het betreft hier voornamelijk een intensieve serrebouw ter hoogte van de Kasteelstraat. Het overgrote deel van het projectgebied wordt ingenomen door een groot gebouw en serres ten westen en zuidwesten van de loods. Met uitzondering van de oostelijke zone lijkt het overgrote deel van het projectgebied verhard en bebouwd.

Luchtopnames 1979-1990 (fig. 1.30), 2000-2003 (fig. 1.31), 2005-2007 (fig. 1.32), 2008-2011 (fig. 1.33) en 2012 (fig. 1.34) tonen het behoud van de centrale loods en duidelijke afname van de serres in de omgeving. De serres binnen de grenzen van het projectgebied zijn tevens verdwenen. Een luchtopname uit 2014 (fig. 1.35) toont dat de westelijke zone begroeid is met bos.

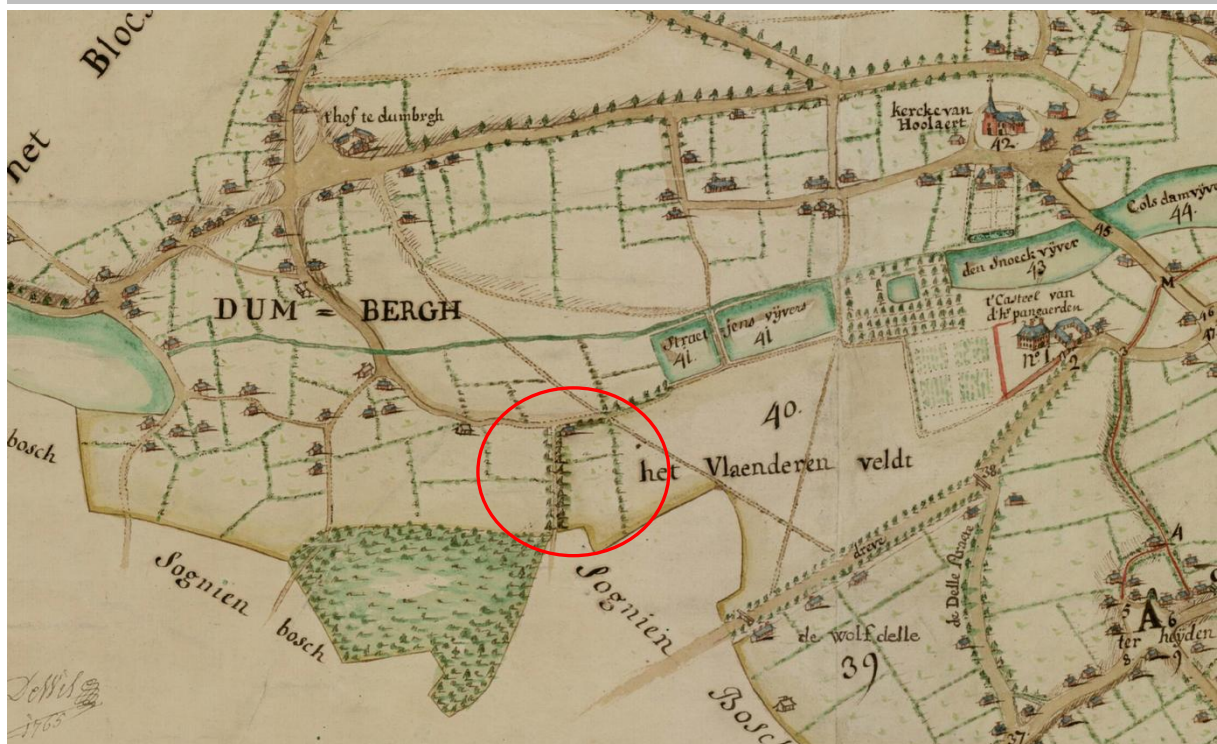

Fig. 1.15: Detail van een kaart (1761-1763) met aanduiding van het projectgebied.

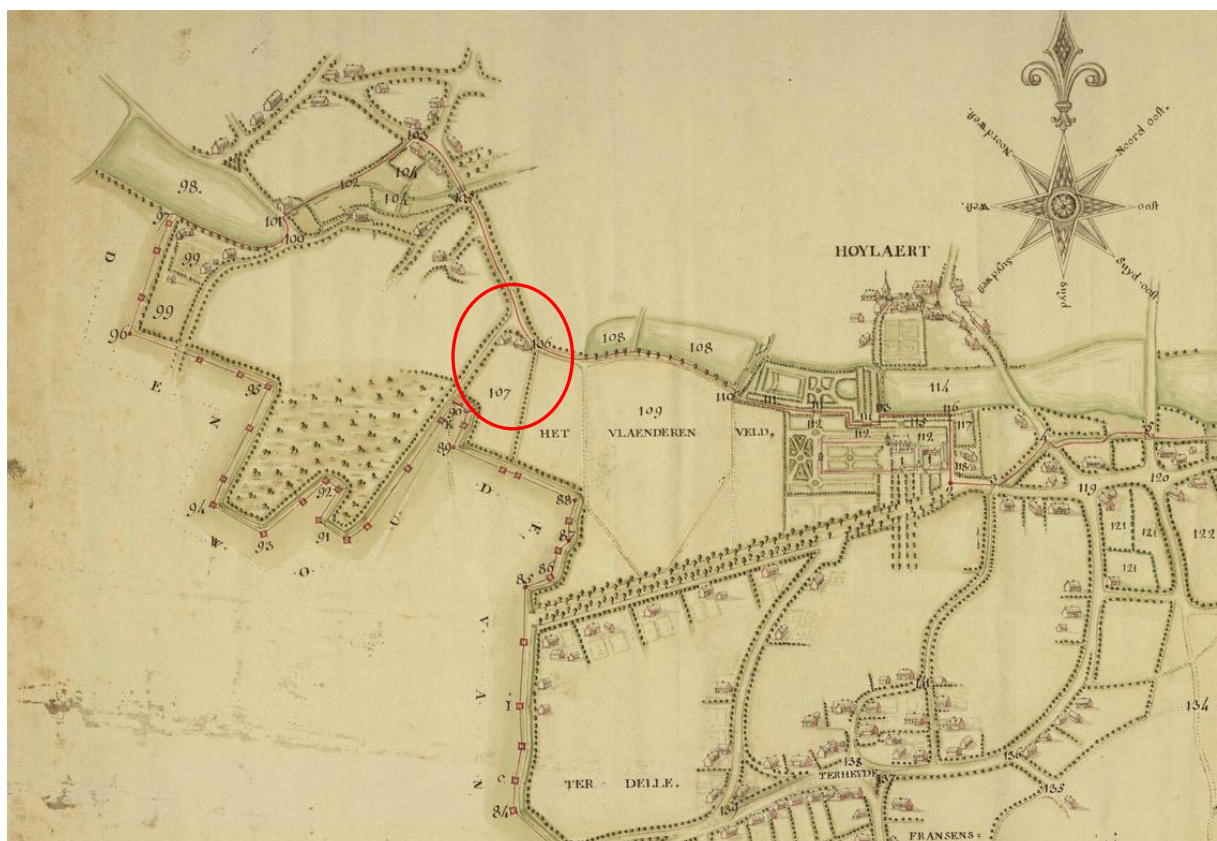

Fig. 1.16: Detail van de Budomont-kaart (1777) met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.17: Uittreksel uit de Ferrariskaart (ca. 1777) met aanduiding van het projectgebied.

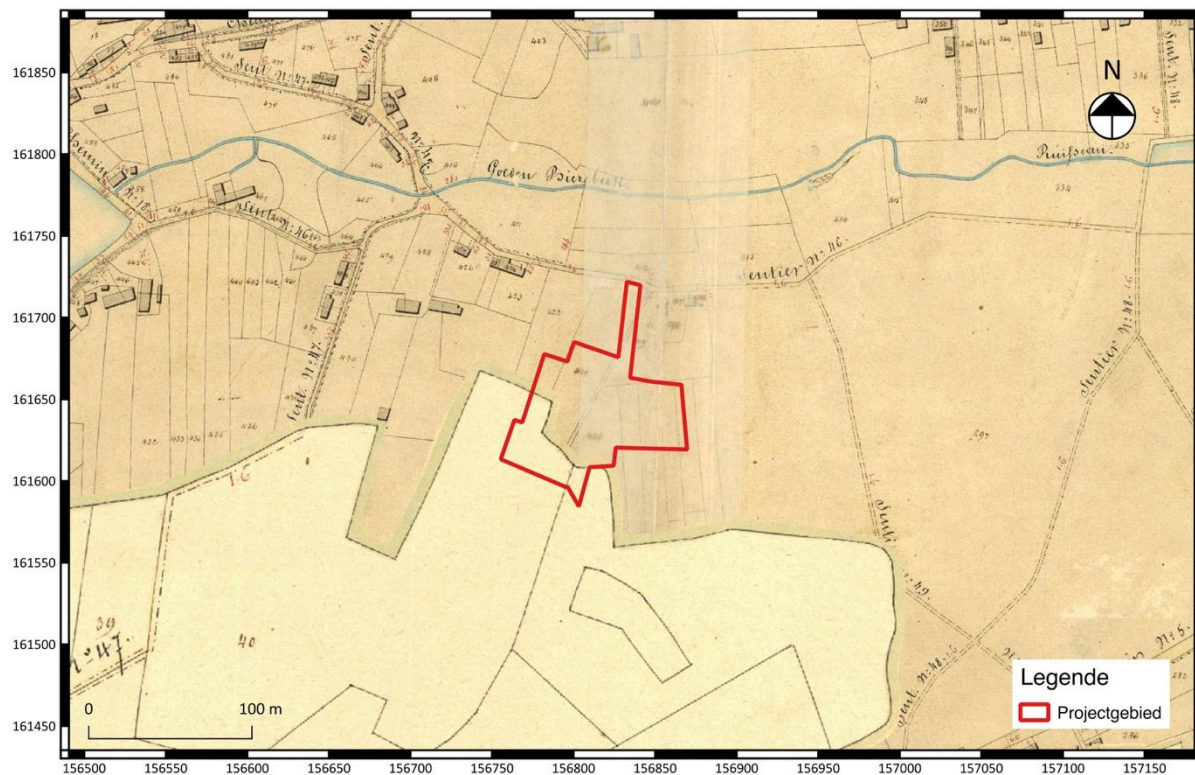

Fig. 1.18: Detail uit de Atlas der Buurtwegen (1841) met aanduiding van het projectgebied.

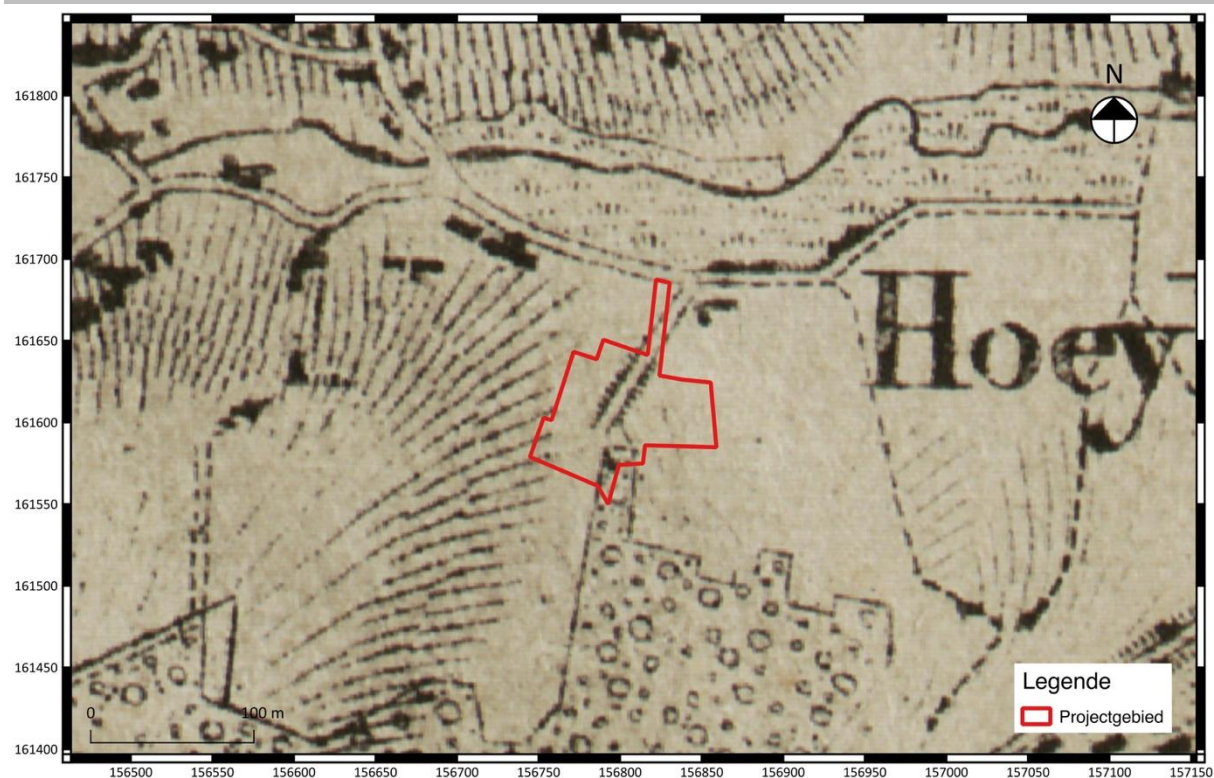

Fig. 1.19: Detail uit de kaart van Vandermaelen (1846-1854) met aanduiding van het projectgebied.

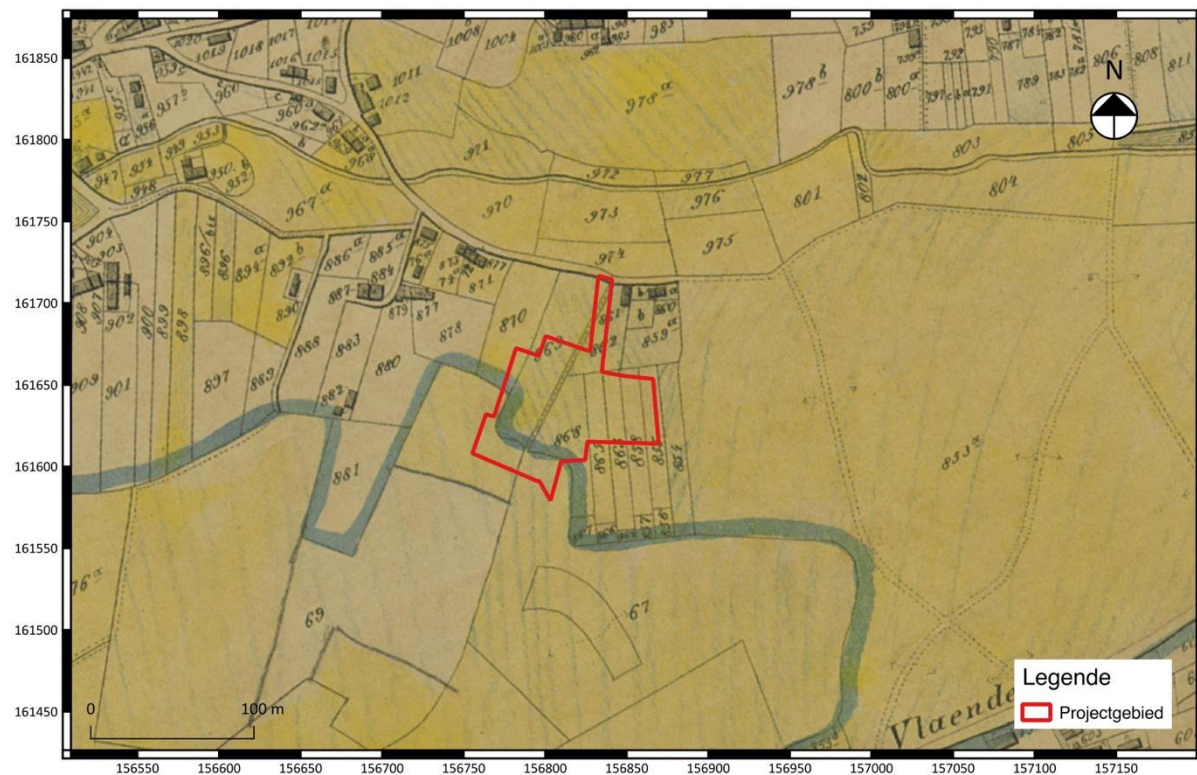

Fig. 1.20: Detail uit de Popp-kaart (1842-1879) met aanduiding van het projectgebied.

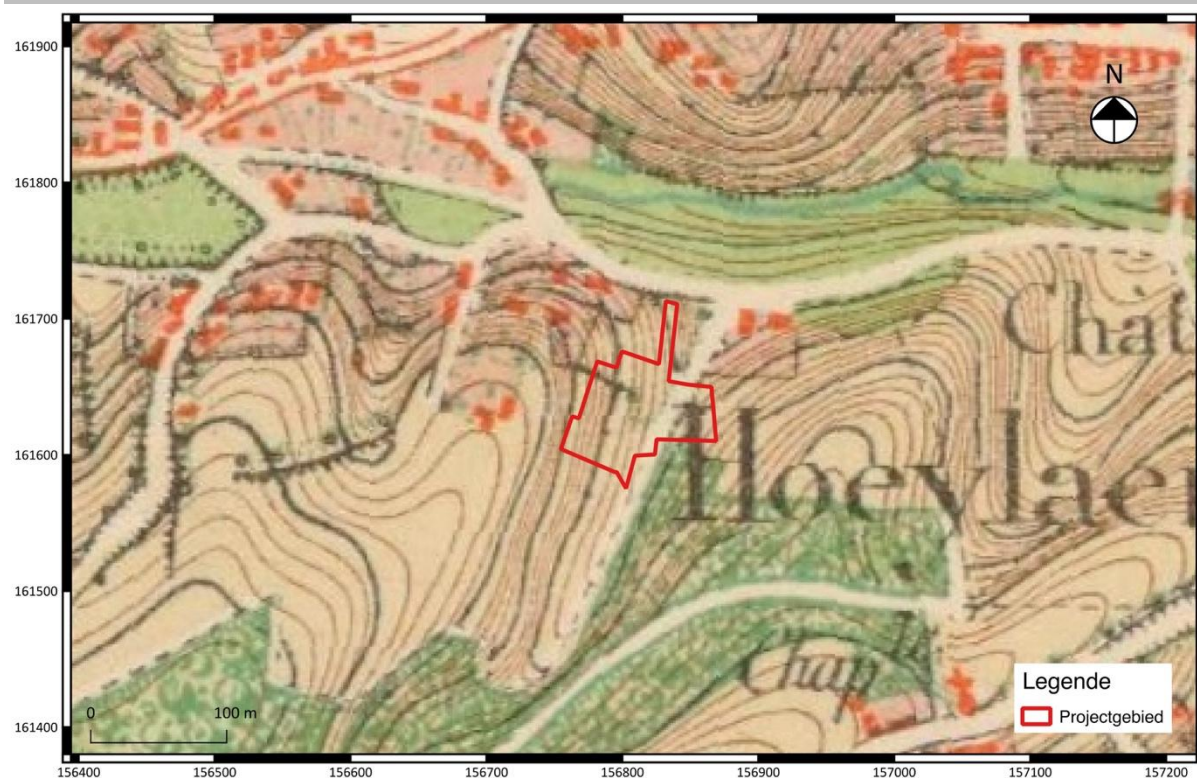

Fig. 1.21: Detail uit de topografische kaart (1865) met aanduiding van het projectgebied.

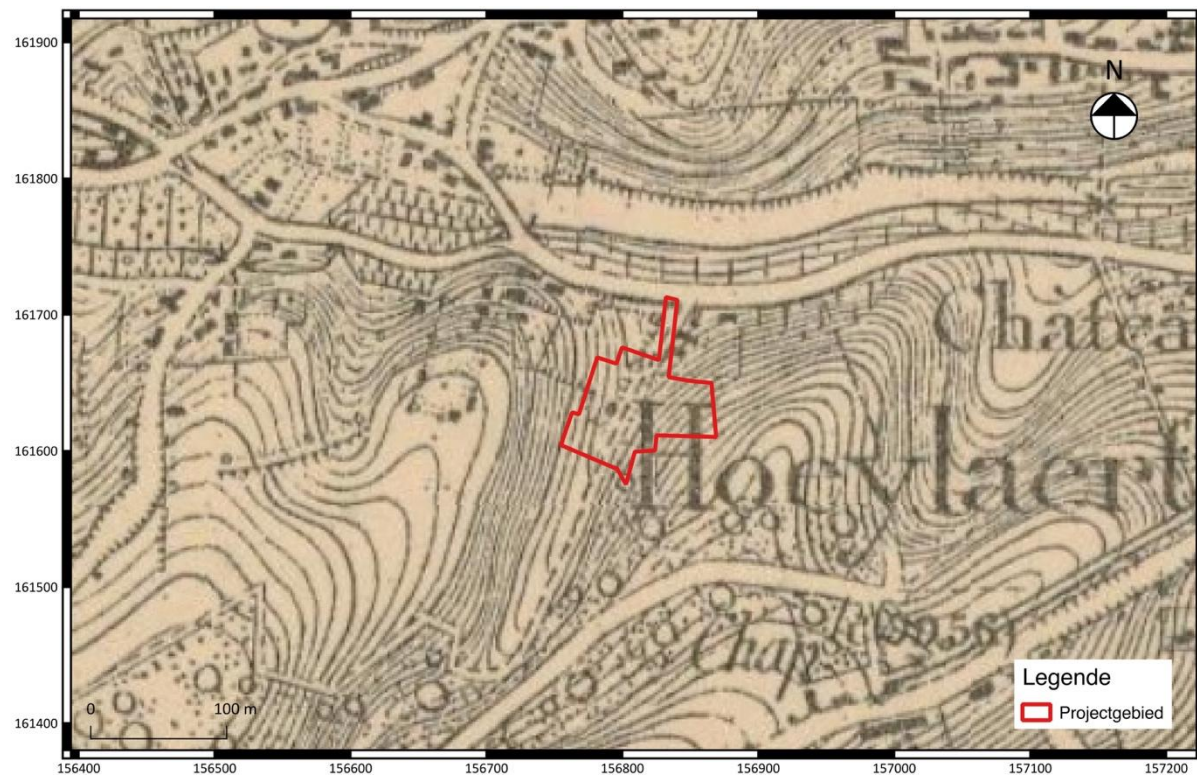

Fig. 1.22: Detail uit de topografische kaart (1882) met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.23: Detail uit de topografische kaart (1887) met aanduiding van het projectgebied.

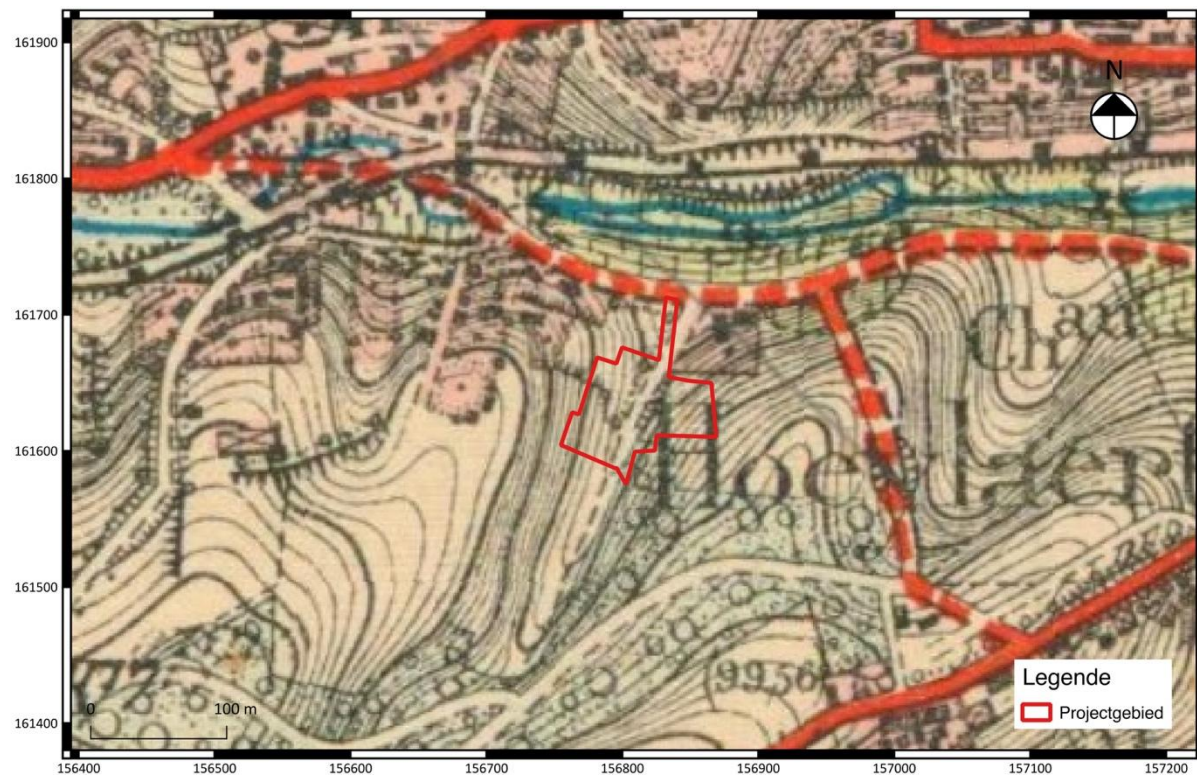

Fig. 1.24: Detail uit de topografische kaart (1891) met aanduiding van het projectgebied.

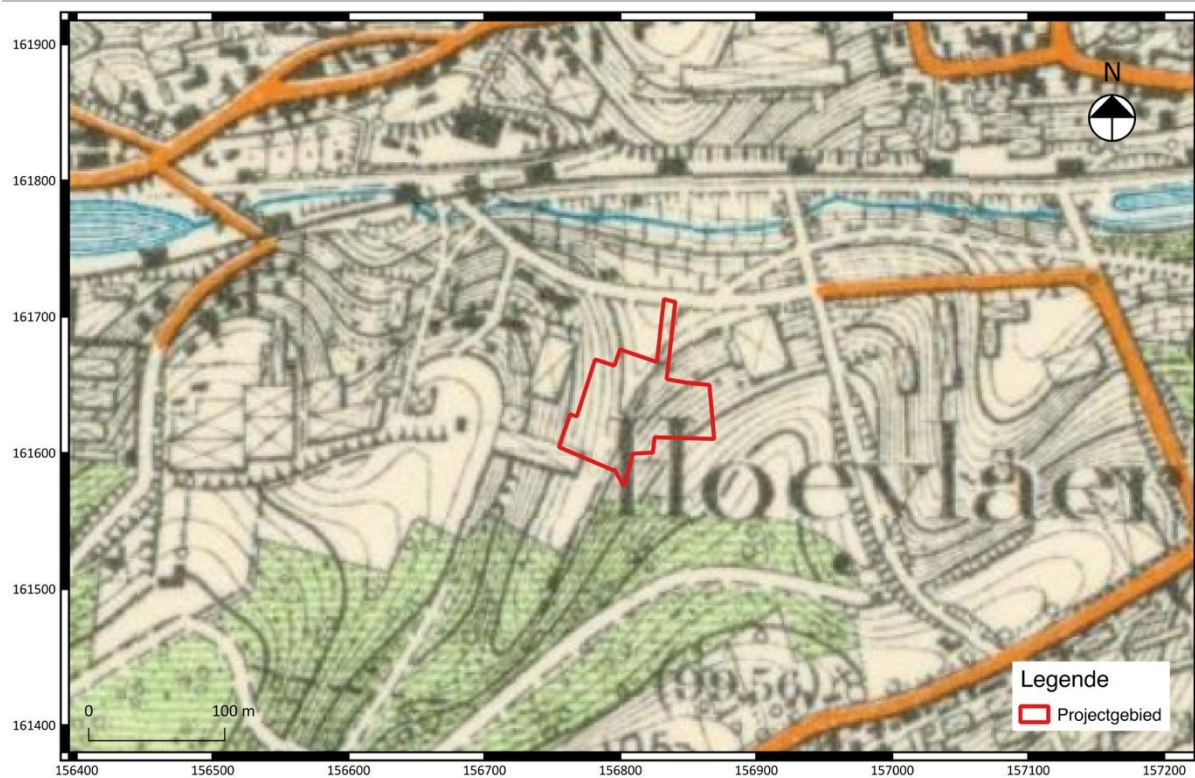

Fig. 1.25: Detail uit de topografische kaart (1924) met aanduiding van het projectgebied.

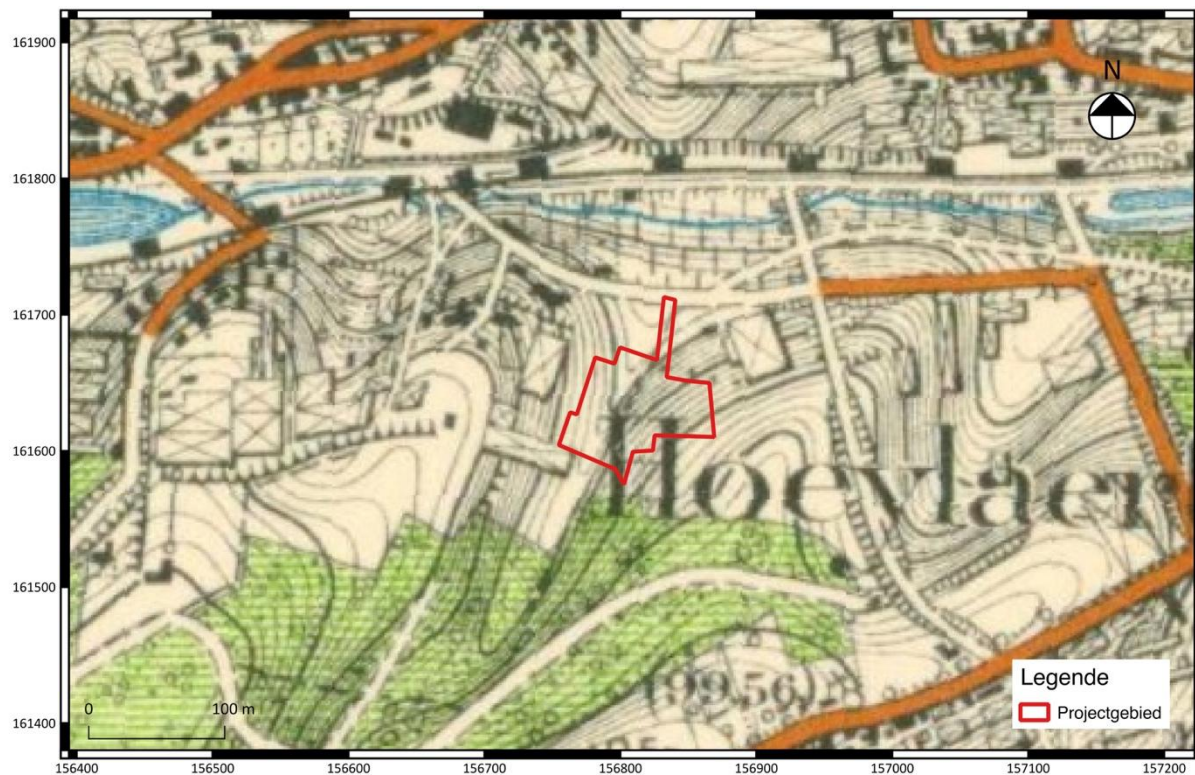

Fig. 1.26: Detail uit de topografische kaart (1947) met aanduiding van het projectgebied.

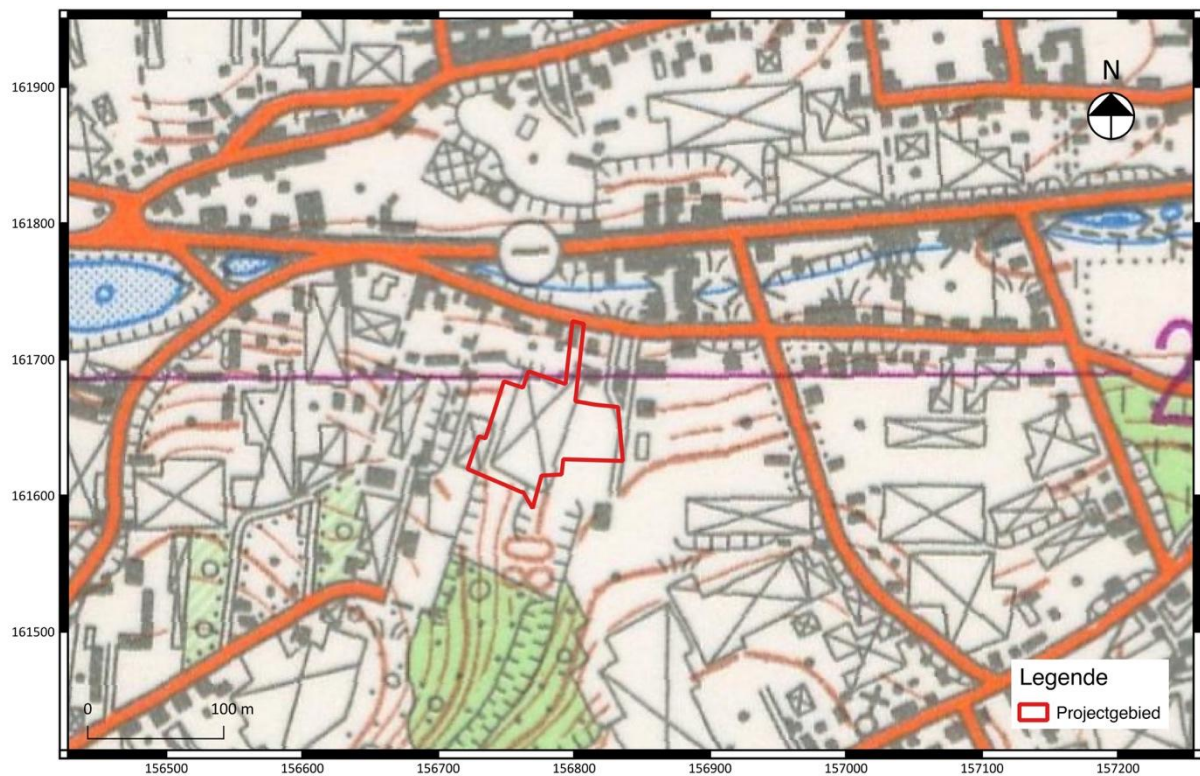

Fig. 1.27: Detail uit de topografische kaart (1969) met aanduiding van het projectgebied.

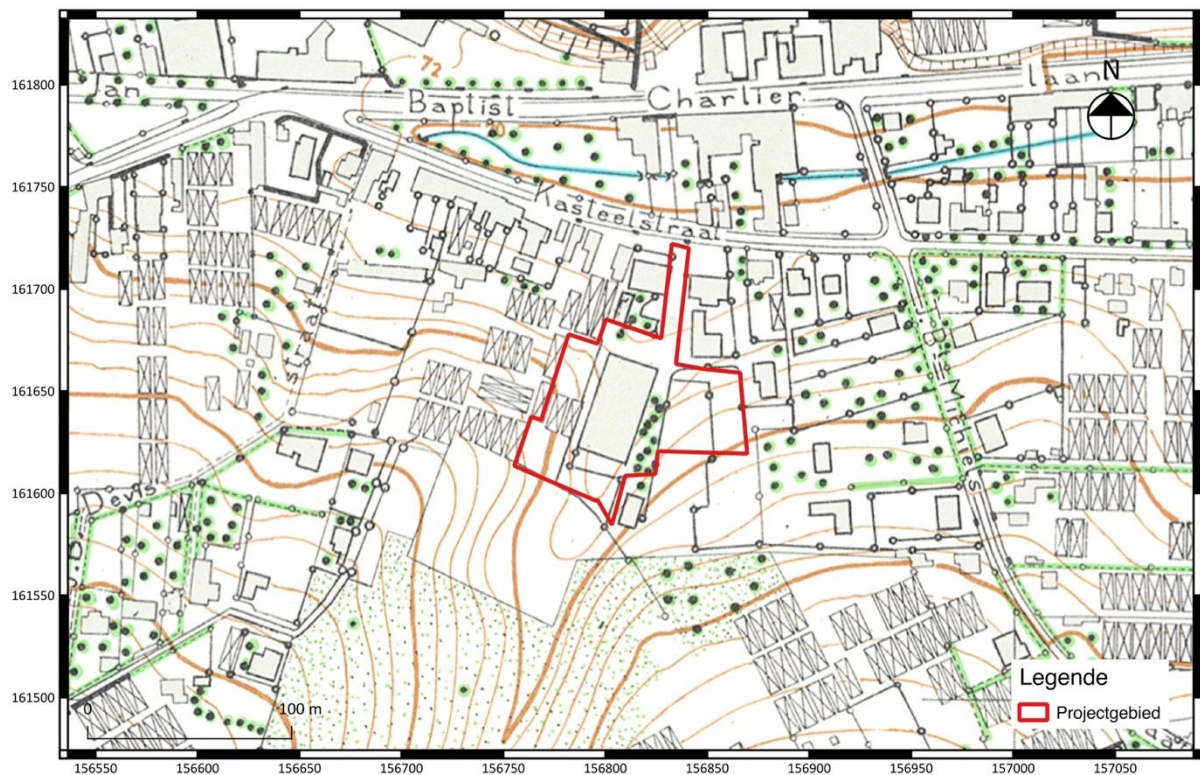

Fig. 1.28: Detail uit een topografische kaart (1950-1971) met aanduiding van het projectgebied.

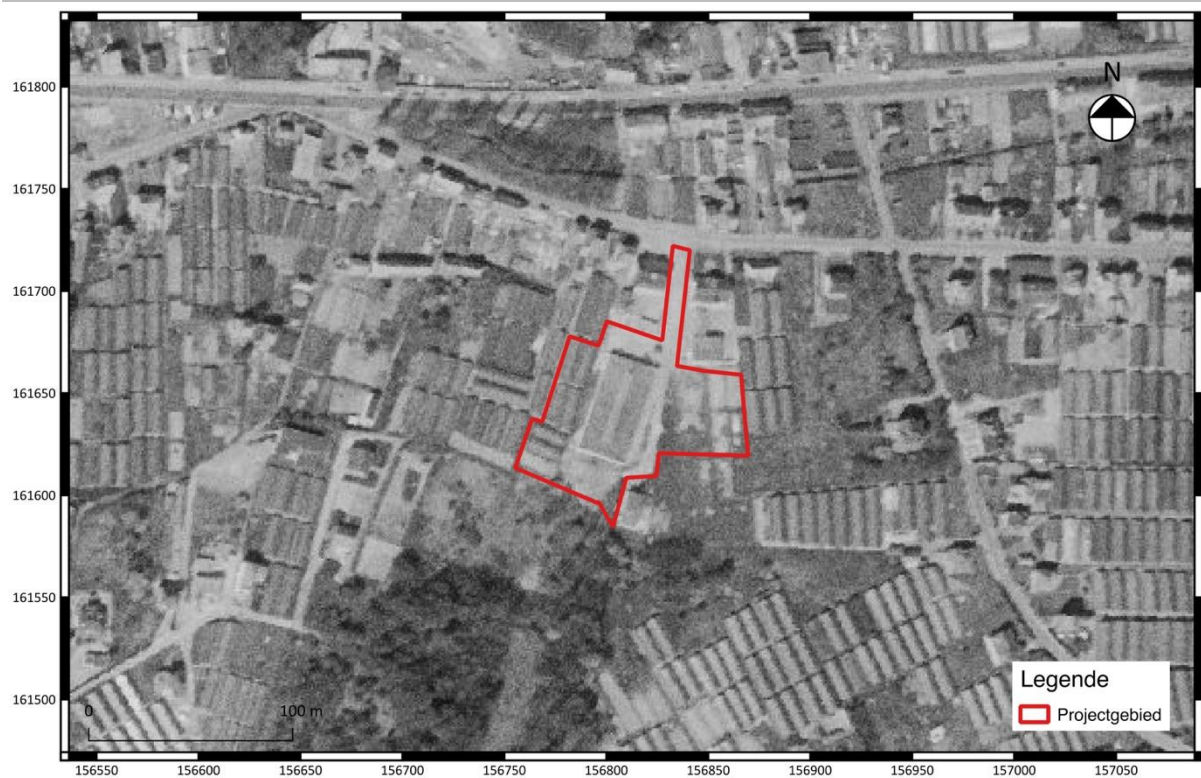

Fig. 1.29: Luchtfoto (opname 1971) met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.30: Luchtfoto (opname 1979-1990) met begrenzing van het projectgebied.

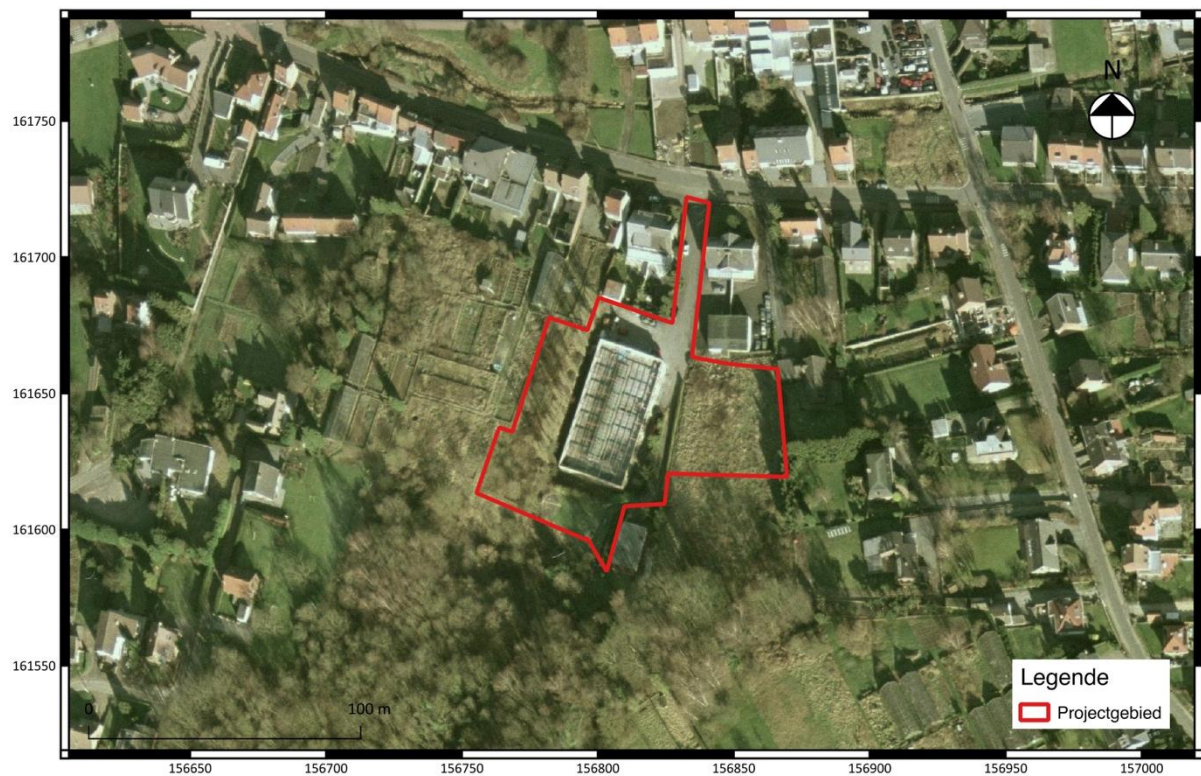

Fig. 1.31: Luchtfoto (opname 2000-2003) met aanduiding van het projectgebied.

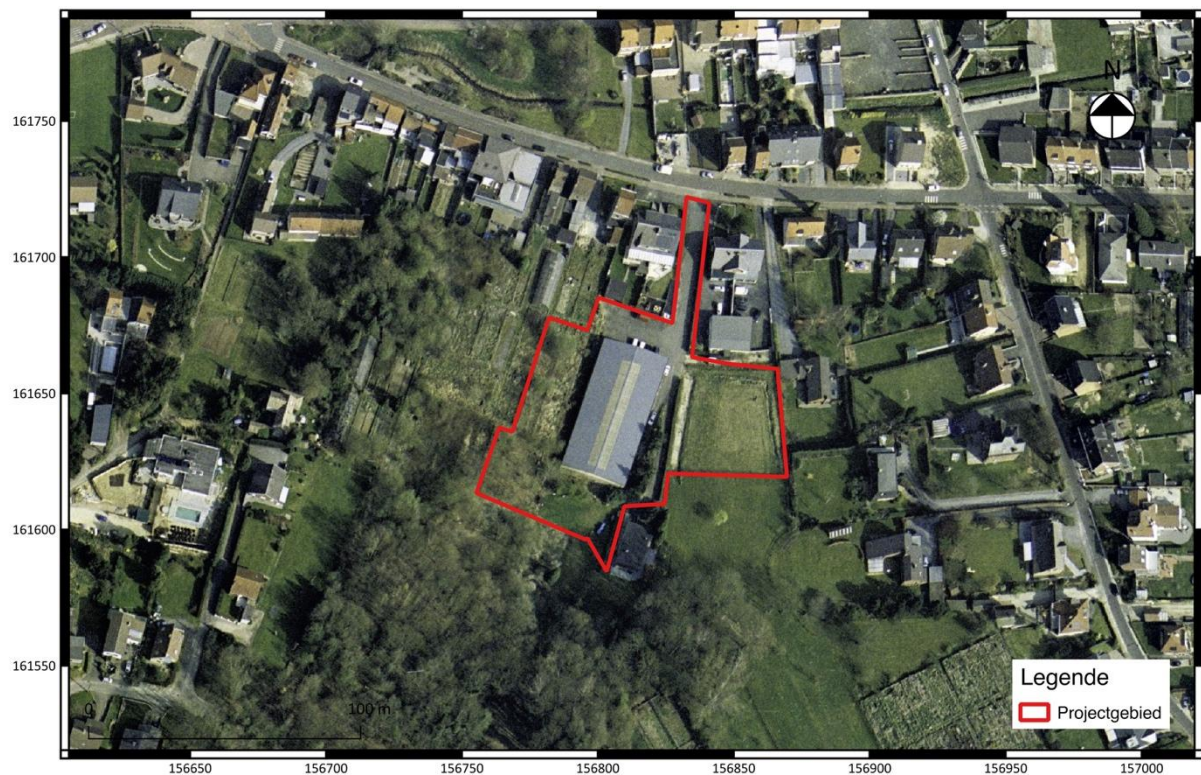

Fig. 1.32: Luchtfoto (opname 2005-2007) met aanduiding van het projectgebied

Fig. 1.33: Luchtfoto (opname 2008-2011) met aanduiding van het projectgebied.

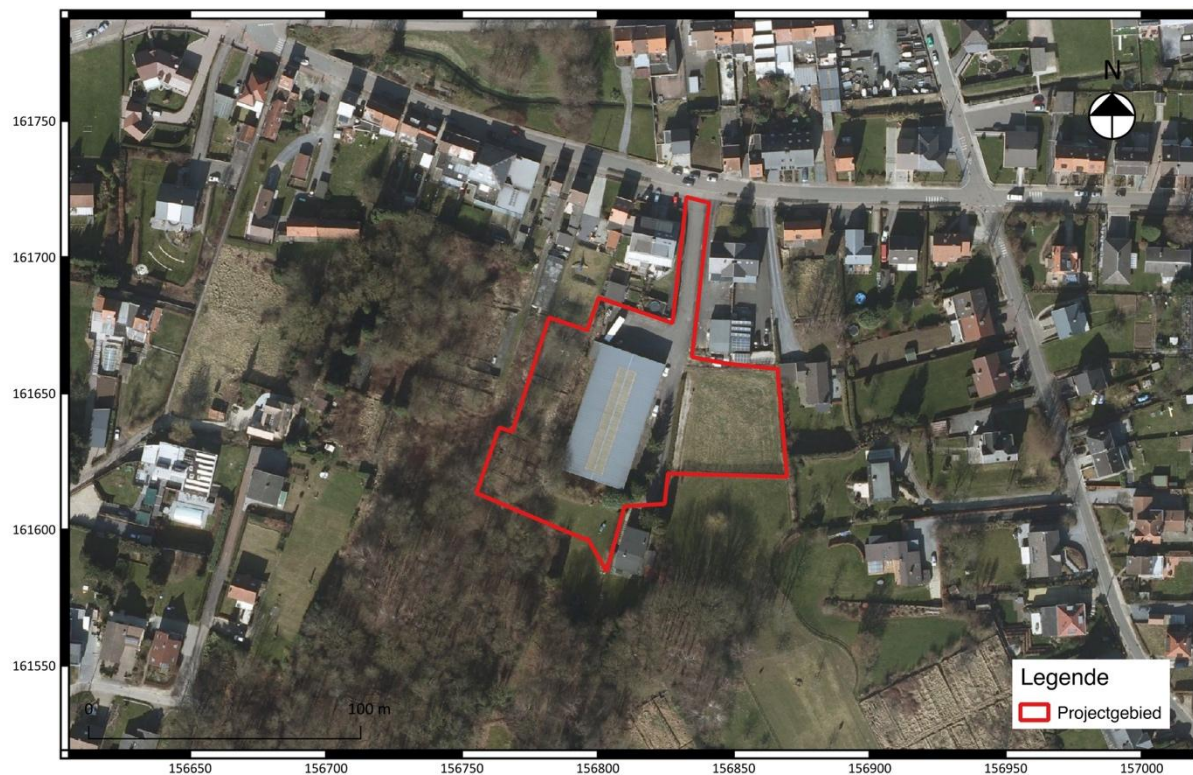

Fig. 1.34: Luchtfoto (opname 2012) met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.35: Luchtfoto (opname 2014) met aanduiding van het projectgebied.

1.2.3 Archeologisch kader van het projectgebied

Archeologische waarden

In de databank van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (fig. 1.36 en fig. 1.37) zijn een aantal archeologische vindplaatsen opgenomen die zich in de ruime en nabije omgeving van het projectgebied situeren:

CAI	Beschrijving vondsten	Datering	Bron
3808	'Hof ten Doenberghe': alleenstaande hoeve behorende tot het klooster van Groenendaal, in de 18 ^{de} eeuw ziekenhuis	late middeleeuwen nieuwe tijd	Historisch en cartografisch onderzoek
3807	'Kasteel van de Kasteleinen', afgebroken in 1502-1503	volle middeleeuwen	Historisch onderzoek
3903	Watermolen horende bij het 'kasteel van de Kasteleinen' (CAI 3807), al aanwezig in 1269 en verlaten in 1503	late middeleeuwen	Historisch onderzoek
3103	-Sint-Clemenskerk uit de 12 ^{de} eeuw, afgebroken in 1870 -meerdere vlakgraven uit de volle middeleeuwen -natuurstenen votiefaltaar uit de Romeinse tijd, later gebruikt als hoeksteen van de fundering van de kerk (toevalsvondst in 1870)	volle middeleeuwen volle middeleeuwen Romeinse Tijd	Historisch onderzoek en toevalsvondsten

3801	'Kasteel Terheide', versterkt kasteel met molen en brouwerij	volle middeleeuwen	Historisch onderzoek
3809	Slijpmolen ter hoogte van de Ilse	late middeleeuwen	Historisch onderzoek
211098	-Metalen fragment van een stootplaat of zgn. Garde van een degen of rapier -fragment in steengoed (Westerwald) -natuursteen	nieuwe tijd	toevalsvondsten
3907	Windmolen, verdwenen voor de 14 ^{de} eeuw	late middeleeuwen	Historisch onderzoek
150600	Kunstmatig aangelegde ijzerlaagovens met sporen van ijzerertsontginning (ijzerslakken, houtskoolmijers)	late ijzertijd	Archeologisch onderzoek (1910)
210908	Krijgsgevangenenkamp uit WOI	nieuwste tijd	Historisch onderzoek

Het betreffen voornamelijk resten van structuren uit de volle en late middeleeuwen geconcentreerd in de woonkern van Hoeilaart. De ijzeroventjes ter hoogte van het Zoniënwood wijzen op menselijke aanwezigheid sinds de metaaltijden in de bredere omgeving.

De eerder lage aanwezigheid van archeologische resten in de omgeving is tevens te wijten aan de afwezigheid van systematisch archeologisch onderzoek in de regio. Bovendien zijn de meeste waarden niet onderzocht aan de hand van archeologisch onderzoek.

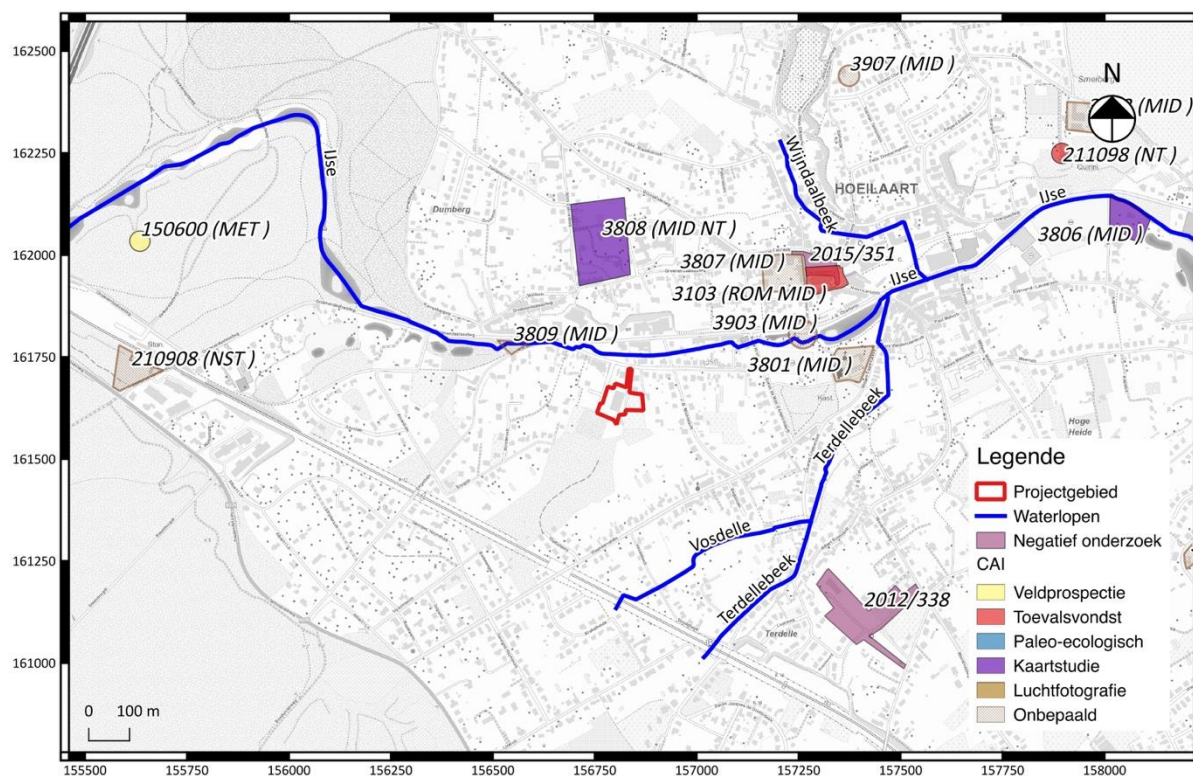

Fig. 1.36: Uittreksel uit de CAI met situering van het projectgebied (Bron: Onroerend Erfgoed).

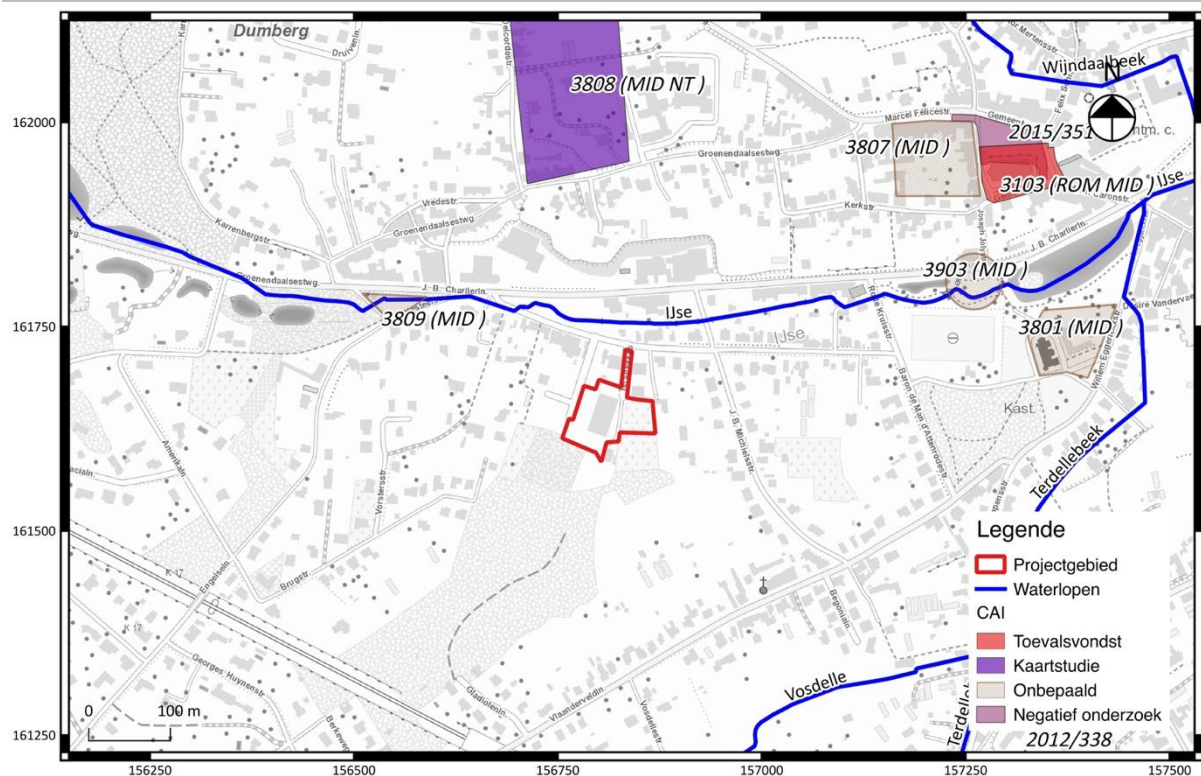

Fig. 1.37: Uittreksel uit de CAI met situering van het projectgebied (Bron: Onroerend Erfgoed).

Bekrachtigde Archeologienota's

In de omgeving van het projectgebied werden reeds een aantal bekrachtigde archeologienota's opgesteld (fig. 1.38):

- Voor een project ten noordoosten van het projectgebied, ter hoogte van de bewoningskern van Hoeilaart, werd in 2017 door *Studiebureau Archeologie bvba* een archeologienota opgesteld in het kader van een omgevingsvergunning voor de afbraak, bouw en uitbreiding van een sport- en recreatiecomplex (ID 4949; projectcode 2017J10). Er werd geen archeologisch onderzoek geadviseerd wegens de aanwezigheid van een reeds zwaar verstoord bodemarchief.¹⁰
- Voor een project ten noorden van het projectgebied, ter hoogte van de van de Brusselsesteenweg en de Josse Biesmansstraat in Hoeilaart, werd in 2017 door *RAAP België* een archeologienota opgesteld in het kader van stedenbouwkundige vergunning voor de bouw van twee appartementsblokken met ondergrondse parking (ID 4824; projectcode 2017I133). Het bureauonderzoek (inclusief 6 controleboringen) toonden de zware verstoring door toedoen van serrebouw en een hoge graad van erosie aan. Omwille van de lage trefkans op archeologische sporensites werd er geen verder archeologisch onderzoek geadviseerd.¹¹
- Voor een project ten noorden van het projectgebied, ter hoogte van de van de Brusselsesteenweg en Groenendaalsesteenweg in Hoeilaart, werd in 2017 door *Studiebureau Archeologie bvba* een archeologienota opgesteld in het kader van stedenbouwkundige

¹⁰ Dingens, 2017.

¹¹ Van Quathem, 2017.

vergunning voor de bouw van een kinderdagbeverlijf, opgedeeld in drie kleinere vergunningsgebieden (ID 5607; projectcode 2017K262). Het bureauonderzoek toonde een hoge verstoringsgraad aan en een ruimtelijke versnippering van de geplande werken. Daarom werd geen verder archeologisch onderzoek geadviseerd.¹²

- Voor een project ten noorden van het projectgebied, ter hoogte van de Josse Bismansstraat in Hoeilaart, werd in 2017 door *ADEDE bvba* een archeologienota opgesteld in het kader van een verkavelingvergunning (ID2745; projectcode 2017C425). Het bureauonderzoek toonde aan dat het mogelijk ongeroerde bodemarchief te versnipperd is om eventuele archeologische waarden in relatie tot de omgeving duidelijk te kunnen interpreteren. Daarom werd geen verder archeologisch onderzoek geadviseerd.¹³
- Voor een project ten zuidoosten van het projectgebied, ter hoogte van de Palokerstraat en Waversesteenweg in Hoeilaart, werd in 2017 door *ABO nv* een archeologienota opgesteld in het kader van een stedenbouwkundige vergunning (ID6085; projectcode 2017G61). Het bureauonderzoek toonde dat er zich nog goed bewaarde archeologische waarden binnen de grenzen van het projectgebied bevinden. Daarom werd een programma van maatregelen in uitgesteld traject opgesteld voor verder archeologisch onderzoek in de vorm van proefsleuven.¹⁴

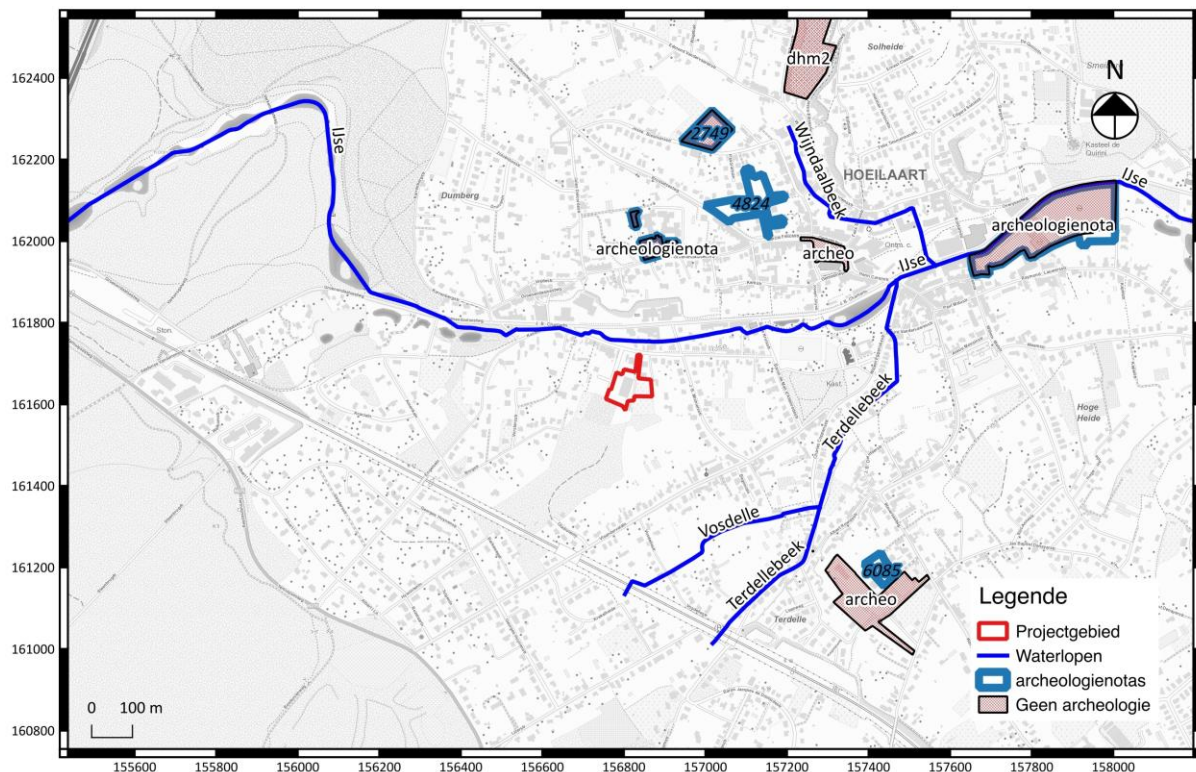

Fig. 1.38: Aanduiding van het projectgebied met zones waarvoor een bekrachtigde archeologienota werd opgesteld.

¹² Claessens en van de Waa, 2017.

¹³ Janssens, 2017.

¹⁴ Praet, 2017.

1.2.4 Archeologische verwachting (datering en interpretatie)

Het projectgebied bevindt zich ten westen van de huidige kern van Hoeilaart. Het maakt deel uit van een regio waar in het verleden weinig tot geen archeologische waarnemingen werden verricht, vermoedelijk grotendeels ten gevolge van het ontbreken aan grootschalige archeologische inventarisaties. Nochtans zouden er volgens historisch en cartografisch onderzoek in de omgeving tal van middeleeuwse bewoningslocaties zijn. In het nabijgelegen Zoniënwood werden sporen van metaalontginning tijdens de metaaltijden aangetroffen.

Landschappelijk is het projectgebied gelegen de vallei van de IJse tussen twee dekzandruggen. Het gebied bevindt zich in een zone waarvan de ondergrond bestaat uit een opeenvolging van fluviatiele en eolische afzettingen uit het Laat-Pleistoceen en Holoceen. Het projectgebied is gelegen in een relatief laag deel van het landschap. De afwisselende alluviale en eolische afzettingen wijzen op het regelmatig overstromen van het gebied. Deze afzettingen kunnen het bodemarchief hebben afgedekt en dus de bewaring van eventueel archeologische waarden hebben bevorderd. Bovendien bevindt het projectgebied zich in een zone waar mogelijk een (paleo)bodem is afgedekt met colluvium (Adp-bodem) aan de voet van twee heuvelruggen.

Het projectgebied maakt deel uit van een ruime regio waar zeer weinig archeologisch is over geweten. Landschappelijk gezien is het projectgebied gunstig gelegen in het overstromingsgebied van de IJse. Er is een kans dat er zich binnen de grenzen van het projectgebied een (paleo)bodem afgedekt met colluvium bevindt. Er geldt geen specifiek hoge verwachting op het aantreffen van archeologische waarden van een bepaalde periode. Het terrein bezit wel een potentieel voor de aanwezigheid van archeologische waarden vanaf de steentijden tot en met WOII. Een opeenvolging van historisch kaartmateriaal toont geen bewoning in de ruime omgeving van het projectgebied voor de tweede helft van de 20ste eeuw.

Een terreininspectie, historisch kaartmateriaal en verschillende luchtopnames tonen echter wel aan dat een groot deel van het terrein verstoord zal zijn. In de tweede helft van de 20ste eeuw werd centraal op het terrein een grote loods aangelegd. Ter inrichting van deze constructie werd het oorspronkelijke reliëf tot ca. 3 m afgegraven. Hoewel vandaag niet meer zichtbaar, bevonden er zich in de 20ste eeuw een aantal serregebouwen ten zuiden en vooral ten westen van de loods die de ondergrond tevens verstoord zullen hebben. De enige zone die niet bebouwd is geweest sedert de nieuwste tijd is het oostelijke weideveld (ca. 1630 m²).

1.2.5 Synthese en beantwoording onderzoeksvragen

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bonnen en de informatie met betrekking tot de geplande werken over het archeologisch potentieel van het terrein?

Het onderzoeksgebied ligt ten zuidoosten van de woonkern van Hoeilaart, in een overwegend landelijk woongebied. Sinds de 20ste eeuw is de bebouwingsgraad in en rond het gebied sterk toegenomen, vooral in het kader van de intensieve serrebouw. Afgaande op de geraadpleegde (cartografische) bronnen kan worden geconcludeerd dat het gebied beschikt over een hoog archeologisch potentieel voor de aanwezigheid van (pre)historische vindplaatsen in de vorm van artefacten- en grondsporensites. Het projectgebied is immers op ca. 34 m ten zuiden van de IJse gelegen. Binnen de grenzen van het projectgebied situeren zich mogelijk fluviatiele en eolische afzettingen uit het Laat-Pleistoceen en Holoceen. Bovendien toont de bodemkaart de mogelijke aanwezigheid van colluvium aan, die de bewaring van een onderliggende paleobodem kan bevorderd

hebben. Een terreininspectie, historisch kaartmateriaal en verschillende luchtopnames tonen echter aan dat een groot deel van het terrein verstoord is. In de tweede helft van de 20ste eeuw werd centraal op het terrein een grote loods aangelegd. Ter inrichting van deze constructie werd het oorspronkelijke reliëf tot ca. 3 m afgegraven. Hoewel vandaag niet meer zichtbaar, bevonden er zich in de 20ste eeuw een aantal serregebouwen ten zuiden en vooral ten westen van de loods die de ondergronds tevens verstoord zullen hebben. De enige zone die niet bebouwd is geweest in het in de nieuwste tijd is het oostelijke weideveld (ca. 1630 m²).

Wat is de impact van de geplande werken?

Deze archeologienota kadert binnen een geplande aanvraag voor een verkavelingsvergunning voor de bouw van 10 loten met open en halfopen bebouwing en een nieuw aan te leggen wegnis met aansluiting op het bestaande wegennetwerk, namelijk de Kasteelstraat (Afd. 6, Sectie C, nrs. 869N2, 861A2, 859A2, 859X2 (deel)). Het gebied beslaat een totale oppervlakte van ca. 6585 m².

De wegnis die op het terrein zal worden aangelegd zal de bodem verstoren tot een diepte van ongeveer 55-60 cm onder het huidige maaiveld. Voor de aanleg van de riolering zal de verstoring op sommige plaatsen tot 2 m onder het maaiveld reiken.

De toekomstige woningen worden vorstvrij gefundeerd en zullen niet onderkelderd worden. Elke woning beschikt over een voortuin en een achtertuin.

Voor een dergelijke verkaveling wordt in acht genomen dat het volledige bodemarchief binnen de grenzen van het projectgebied zwaar verstoord zal worden door toekomstige werken en dit over de gehele oppervlakte van het projectgebied. Desalniettemin wordt de impact van de geplande werking op een eventueel bewaard bodemarchief gering geacht omdat het overgrote deel van het terrein reeds afgegraven en verstoord is.

Bibliografie

Literatuur:

BAEYENS, L. 1959. *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Tervuren 102E*, Gent.

CLAESSEN, S. EN M. VAN DER WAA. 2017. *Archeologienota: Het archeologisch vooronderzoek aan de Groenendaalsesteenweg te Hoeilaart*, Tienen.

DINGENS, L. 2017. *Archeologienota: De uitbreiding van een sportterrein aan de Albert Biesmanslaan te Hoeilaart*, Tienen.

JANSSENS, D. 2017. *Archeologienota Josse Biesmansstraat te Hoeilaart (Vlaams-Brabant). Programma van Maatregelen*, Gent.

PRAET, M. 2017. *Archeologische evaluatie van het bodemarchief aan de Palokerstraat en Waversesteenweg te Hoeilaart (Vlaams-Brabant)*, Gent.

VAN RANST, E EN C. SYS. 2000. *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (Schaal 1:20 000)*, Gent.

VANDEPUTTE, O. 2011. *Erfgoedbibliotheek van de Vlaamse Gemeenten. Oost-Vlaanderen*, Tielt.

VAN QUATHEN, K. 2017. *Josse Biesmanstraat te Hoeilaart. Archeologienota Archeologisch Vooronderzoek*, Nazareth.

Websites geraadpleegd in mei 2018:

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/>

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/thesaurus>

<https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie>

www.agiv.be

www.dov.vlaanderen.be

<http://hoeilaart.weleer.be/>

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/121444>

<http://www.heemkundehoeilaart.be/historiek/geschiedenis-van-hoeilaart/>